

DPN 5804

Title: मानव न्याय शास्त्र / MĀNAVA NYĀYA ŚĀSTRA

Run. No. 6495

Cat. No.

Micro. No.

Subject ~~मानव शास्त्र~~ code of law Religion: Hindu / Bauddha

Language: Skt. / New. / Nep. / Skt. - New. / Maith. - New. / New. - Nep. /

Size in cms. 13 x 28.5

Folios 40

Lines (in a page) 9

Compl. / Incompl.

Chapt. / act /

Author / translator

Scribe / donor

Date: NS / SS / VS / KS

Ruler / place

Script: New. / Dev. / Bhuji. / Ran. /

Illus. :

Material: palmleaf / paper / thyasaphu /

Condition: fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, colophon, post-colophon :

↓
श्री गणेशाय नमः ॥ अस्योदिदं तमोयत्रुलम प्रज्ञायन किञ्चन । लक्ष्मिस्त्वयम्भू मेगवान प्रादु-
सीच्यमुमीव : ॥ १ ॥

समाप्ते Colophon

इति मानवे न्याय शास्त्रे नादप्रोक्तायां न्याय धर्मः पदानि समाप्तम् ॥ ॥ शुभम् ॥

१४. माह्यन्याय शास्त्र दे.

प्राङ्निवाक

(०४)

॥ नीति ॥
॥ १ ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ आसीदितं तमोभूतमपज्ञाय न किञ्चन ॥ तस्मिन्मयम्भूर्भगवान्पाडरासीच्चतुर्मुखः ॥ १ ॥
ऋणादेयमदेयंचयेनयत्रयथाचतुः ॥ दानग्रहणाधर्माच्चऋणादानमिति स्मृतम् ॥ पितर्युद्धगते पुत्राद
पुराणायथाशनः ॥ विभक्तास्तु विभक्तावायस्तमुद्धरते धुरा ॥ पितृयेन विभक्तेन आत्रावायद्वौकृतं ॥ मात्रा
वास्यकदुस्वार्थदयुस्तद्विकिनोसिलं ॥ कमादद्याहंतपापं पुत्रेय्यत्राणीमुद्धतं ॥ दयुःपेतामहंपौत्रौस्तच्च
तुर्थान्निवर्तते ॥ इदं निपितरः पुत्रान्स्वार्थहेतोर्यतस्ततः ॥ उक्तमर्णाधर्मोभ्योमामयेमोययिष्यति
अतपुत्रेन जातेन स्वार्थमुत्सृज्य यत्नतः ॥ पितामोचयितव्योर्णा यथाननरकं पतेत् ॥ तपश्चिवाग्निहोत्री
चऋणावाप्नुयते यदा ॥ तपश्चैवाग्निहोत्रं च सर्वतद्वनिनां धनं ॥ न पुत्रार्णोपि त्रादद्यादद्यात्पुत्रं पुत्रं
कं ॥ कामक्रोधभुराघूतपतिभावकृतम्विना ॥ पितुरेव नियोगाय कदुस्वभरणाय च ॥ कृतं वायद्वौकृतं
दद्यात्पुत्रं सतीत्यना ॥ शिष्यानेवापि दामस्त्रिवास्तकं गौश्वयता ॥ कदुस्वहेतोरुत्तिष्ठन्वोढव्यंतकदु

॥ रामः ॥
॥ १ ॥

मिनां॥ तार्थान्विशतिमावर्षात्पितरिषोषितेभ्यः॥ मृगान्दयान्पितृव्येवाज्येष्टेभ्यस्तर्थापिवा॥ दायः पर्यर्ग
मेकेपि जीवत्सपि कुतैः कृतं॥ प्रत्येष्टु न तत्पुत्रः पराज्जंदातुमर्हति॥ न स्त्रीपति कृतं दद्यादृष्टं पुत्रकृतं
तथा॥ अतुयेत्यकृतं यदा सह पत्न्या कृतं भवेत्॥ दद्यात्पुत्रा विधवा नियुक्ता या मुमूर्सुणा॥ तदा तद्वत्
मादद्यात्ततोऽकुरु मृगां ततः॥ न च भार्या कृतं मृगां कथं जित्यसुरा भवेत्॥ आपत्कृतं मृते पुंसोऽकुदुम्बा
र्थे हि विकारः॥ अन्यत्र रजकया धगोपशोशिकयोषिता॥ तेषां न तत्पुत्र्या वृत्तिः कुदुम्बज्ज्वलदाश्रितं॥
पुत्रिणी तु समुत्सृत्य पुत्रं त्रीयान्यमाश्रयेत्॥ तस्याऽकुरु कुरु हरेत्सर्वं निस्वायाः पुत्रं स्वतु॥ अधनस्य सपु
त्रस्य मृतस्योपेतियः स्त्रियं॥ मृगां वोढुं स भजते तदेवास्पधनं मृतं॥ या तु सपुत्रे नेवा स्त्री मा पात्या वा न्य
माश्रयेत्॥ सोऽस्या दद्यादृष्टं भर्तु र्मृजे दातथैव तां॥ अग्निमासैरिणीया स्यात्तमा च पुनर्भवा॥ मृगां
तयोः पति कृतं दद्याद्यस्तामुपाश्रुते॥ स्त्री कृतान्यप्रमाणानि कार्या गपाहूनापीदि॥ विशेषतो गृहक्षे

॥ नीति ॥

॥ २ ॥

त्रदानापननविक्रिया ॥ एतान्येव पुमाणा निभर्त्ता यश्च नुमन्यते ॥ पुत्रपत्न्युरभावे वाराजा वापति पुत्रयोः ॥
भर्त्ता पीतेन यद्दत्तं स्त्रियै तस्मिन्मृते पितरः ॥ सायथा काममश्रीयद्दद्याद्वा स्थावरादृते ॥ तथा दाशकृतं
कार्यमकृतं परिचक्षते ॥ अन्यत्र सामिसंदेशान्न दाशः प्रभुरात्मनः ॥ पुत्रेण च कृतं कार्यं यत्प्राप्यति नुरनि
हतः ॥ तदप्यकृतमेवाहुर्दाशपुत्रश्च तौ समौ ॥ यत्रः स्वतन्त्रा लोके स्मिन् राजाचार्यस्तथैव च ॥ प्रतिप
तिचवर्गानां सर्वेषां स्वगृहे गृही ॥ अस्वतन्त्रा प्रजाः सर्वाः स्वतन्त्रः पृथिवीपतिः ॥ अस्वतन्त्रः स्मृतः शिष्य आ
चार्य तु स्वतन्त्रः ॥ अस्वतन्त्राः स्त्रियः पुत्रा दाशाश्च सपरिग्रहाः ॥ गर्भस्थैः सदृशो ज्ञेयो वर्षादा अष्टमां छि
श्रुः बाल आषोडशो ज्ञेयः योगाश्च अपिशद्यते ॥ जीवितोऽप्यस्वतन्त्रः स्याज्जलयापि समन्वितः ॥ तेषामपि
पिता श्रेयानुवीजपाधान्यदर्शनात् ॥ अभावे जीवितो माता तदभावे तु पूर्वजः ॥ स्वतन्त्रा सर्वस्वैते परतन्त्रे
षु नित्यशः ॥ अनुशिष्टैर्विसर्गचविक्रये च स्वरामताः ॥ यदालः कुरुते कार्यमस्वतन्त्रस्तथैव च ॥ अक

॥ रानः ॥

॥ २ ॥

नंतदिति पादः शास्त्रेशास्त्रविदो जनाः ॥ स्तनत्रापि हि यत्कार्यं कुर्यात्प्रकृतिंगतः ॥ तदप्रकृतमेवाहुरस्य
तत्रः सहेतुतः ॥ कामकोधाभियुक्ते भयव्यसनपीडिताः ॥ रागद्वेषपरीताश्च रेयात्स्वप्रकृतिंगताः ॥ क
लेजेयेतथाश्चेष्टः प्रकृतिस्थश्च यो भवेत् ॥ तत्कृतं स्यात्कृतं कार्यं नास्य तत्र कृतं कृतं ॥ प्रमाणा निष
माणाभ्यैः परिपाल्या नियन्तः ॥ सीदन्ति हि प्रमाणा निषमा रौख्यवस्थितैः ॥ लिखिता साक्षिणो भु
क्तिः प्रमानं त्रिविधमिदं ॥ धनस्वीकरणां येन धनी धनमुपाश्रुते ॥ लिखितं वलवन्निर्त्यं जीवन्नेतेपि
साक्षिणाः ॥ कालातिहरणा भुक्तिरिति शास्त्रेषु निश्चयः ॥ त्रिविधस्यास्य दृष्टस्य प्रमाणास्य यथाक्रमम्
पूर्वपूर्वगुरुर्ज्ञेयं भुक्तिरेभ्यो गरीयसी ॥ विद्यमानेपि लिखिते जीवत्त्वपि हि साक्षिणः ॥ विशेषतः स्थाव
राणां यत्र भुक्तं न तत्स्थिरं ॥ भुजमानं गरीरर्थं यत्मानो हाडपेक्षते ॥ संमक्षं जीवतोऽप्यस्य तां भुक्तिं क
रुते वसे ॥ यत्किं ज्विद्वदशवर्षाणि सन्निधौ पेक्षते धनी ॥ भुजमानं परस्मूया च सतं न भुमर्हति ॥ ध

॥ नीति ॥
॥ ३॥

अजतुश्चेतयोगराशेविषयेचास्पृश्यते॥ भुक्तं तद्यवहारेण भोक्ता तद्धनमर्हति॥ आधिः सीमाबालधने
निक्षेपोपनिधिस्त्रियः॥ राजसंश्रित्यसंचनोपभोगेपरास्त्विति॥ प्रत्यक्षपरिभोगातुस्वाधिनेच्छिदशा
समा॥ आध्यादीन्यपि जीर्यरन्स्त्रीनरेद्वधनादृते॥ स्त्रीधनंतुनरं दाराणां न कदाचिन्नजीर्यते॥ अनागमं भुज्य
मानं वत्सराणां शतैरपि॥ तभोगोयच्चदृश्येत्तच्चदृश्येतागमः क्वचित्॥ आगमकारणान्नचनभोगस्तत्रका
रणम्॥ सुतं ॥ अनागमं भुज्यतेचयद्यन्नतं भोगेतिवृत्तते॥ येतेतुभोक्तुनिधनंयति तदंशभो
ग्यतान्॥ अन्वाहितं न्यस्तं वलावस्तद्वयार्चितं॥ अप्रत्यक्षं चयं भुक्तं घडे॥ तानागमम्विडः॥ तथा रूढविवा
दस्य येन स्पष्टवहारिणः॥ पुत्रेणामर्थः संशोध्धोनतद्गोप्येतिवृत्तते॥ यद्विनागममप्यर्था भुक्तं पूर्वैस्त्रि
भिस्तुम्॥ नतद्वक्तव्यमाकर्तुं कमास्त्रिपुरुषागतं॥ सन्नोपिनप्रमारां सुमते धनिनिमाक्षिणः॥ अन्य
त्रावितं यत्स्यात्स्वयमासन्नमृत्युना॥ नहिप्रत्यर्थिनिषेतेप्रमारां साक्षिणोवचा॥ साक्षिमत्करणांत

॥ रामः ॥
॥ ३॥

चषमांसांस्यादितिश्चये॥श्रावितस्त्वानुरेणपियस्तथोर्ध्वमसंहितः॥मृतेपितत्रमाक्षीम्यात्तषदुचंवा
हितादिषु॥क्रियार्णादिषुसर्वासुवत्सन्त्यम्भूरानुधर्मः॥प्रतिग्रहविक्रतिवःपूर्वात्पूर्वगाराचसी॥स्था
नलाभनिमित्तंतिदानग्रहणमिष्यते॥तत्कुसीदमितिज्ञेयतेनवृत्तिःकुसीदिनां॥कायिकालिकाचैवका
रितानुतथास्मृता॥चक्रवृद्धिश्चशास्त्रेषुतस्यवृद्धिश्चतुर्विधा॥काययिरोधिनीशश्चपक्षापाद्यामुकायि
का॥प्रतिमांसंशवतियासावृद्धिकालिकास्मृताः॥वृद्धिःसाकारितानामपार्णाकेनस्वयंकृता॥वृद्धेर
पिपुनवृद्धिश्चक्रवृद्धिरुदाहृता॥अणानांसार्वभौमोयमेववृद्धिरुदाहृतः॥देशाचारविधिस्तनोयत्रा
र्णामवतिपते॥दिगुगांत्रिगुगांचैवतथान्यस्मिश्चतुर्गुगां॥तथाष्टगुगामन्यस्मिन्देशेचतिष्ठते॥दि
रापवस्त्वधान्यानांवृद्धिश्चत्रिचर्गुगा॥रस्याष्टगुगावृद्धिःस्त्रीमपश्चनाज्वसन्नति॥तंवृद्धिःपीतिदत्ता
नांस्यादनाकारिनाकचित्॥अनाकारितमपूर्ववत्सरावृद्धिवर्धते॥प्रसववृद्धिविधिःप्रोक्तःप्रवृत्तिस्तुस्य

यदा च न स्वकुल्यासु न च सप्रवन्धी वा धवाः॥ धनिकारिणो कस्योरे वं विभुः स्यात्परम्पर॥ ४३
तदा दद्यात् स्वजातिः श्रुतेष्वसत्स्वसु नोक्षयेत्॥ ४४

॥ नीति ॥
॥ ४ ॥

धर्मतः॥ वृद्धिस्तु योक्ता धान्यानां वा ईष रज उदाज्यतः॥ आपदं निस्तरे दैश्य कामं वा ईष कर्मणा॥ आपत्त्वपि हि
कष्टा सुखा मृगास्य न वा ईषं॥ बालाणां च यदेयं साधयेयमनामिमा॥ स्वकुलये निवपेत्तदभावे स्य वंधुषु
चां॥ लेखं दद्याद् विभुः शान्तदभावे प्रतिस्वं॥ विश्रम्भते तो दा वचः प्रतिभूस्ताभिरेव च॥ लिखितं साक्षिणा
श्रद्धं प्रमाणं व्यतिकारणं॥ उपस्थानाय दानाय प्रत्ययाय तथैव च॥ त्रिविधं प्रतिभूद् दृष्टिं चैवार्थेषु
मूरिभिः॥ ऋणिष्वपति कूर्वन्तु प्रत्यये वा विपादिते॥ प्रतिभूस्तदृशा दद्यादनुपस्थापय न तथा॥ वहवः सु
प्रतिभूवो दद्यात्तथैव कृतं कृतं॥ अर्थे विशेषिते स्वेषु धनिनश्छन्दतः क्रियाः॥ पञ्चार्थं प्रतिभूद् दद्याद् दाने क
नोपपीडितः॥ ऋणिकस्तत्प्रतिभूवे द्विगुणं प्रतिपादयेत्॥ अधिक्रियतः इत्यादिः सविज्ञेयो विलक्षणा
कृतकालोपनेयश्च यावदेयान्यतस्तथा॥ स पुनर्द्विविधः प्रोक्तो गोप्यो भोग्यस्तथैव च॥ उपचारस्तथैव
स्य लाभहानि विपर्ययः॥ नति सज्जधिकासानामागमो लेखतः स्मृतः॥ लेखं तु द्विविधं ज्ञेयं स्वहस्ताद्य

॥ रामः ॥
॥ ४ ॥

कृतं तथा ॥ असाक्षिमत्साक्षिमच्चसिद्धिर्देशस्थितिस्तयो ॥ देशाच्चाविरुद्धं यच्च काधिकृतलक्षणां ॥ तस्य
 मारां कृतं लेखं मविलुप्तकमाक्षयं ॥ मन्त्राभियुक्तस्त्रीबालवलाकारकृतं च येन ॥ तदप्यमारां करणां भी
 तोपधिकृतं तथा ॥ मृताः सुसाक्षिणो यत्र धनिकार्णिकलेखकाः ॥ तदप्यचार्यलिरितं हते ह्यधोस्थि
 श्रयात् ॥ आधिर्योदिविधः प्रोक्तो जङ्गमस्थावरस्तयो ॥ सिद्धिरत्रोभयस्यास्य भोगो यद्यस्ति नान्यथा ॥ द
 र्शितं प्रतिकालं च भविता भवितं च यत् ॥ लेखं सिध्यति सर्वत्र मृतेष्वपि हि साक्षिषु ॥ अश्रुतार्थं म द
 र्शार्थं व्यवहारार्थमेव च ॥ न लेखं सिद्धिमाप्नोति जीवत्स्वपि हि साक्षिषु ॥ लेखं देशान्तरं न स्ते दर्थे लि
 खिते ज्यते ॥ मतस्वत्कालहरणमसतो दृष्टदर्शनं ॥ यस्मिन्प्राप्तं शयो लेखे भूता भूतकृतं क्वचित् ॥ त
 त्वहस्तक्रियाचिह्नं प्रप्रियुक्तिभिरुद्धरेत् ॥ लेखं यच्चान्यनामाङ्कहेत्यनरकृतं भवेत् ॥ विप्रत्यये प
 रीक्ष्य न तत्संवागमहेतुभिः ॥ लिखितं लिखितं नैव साक्षिमत्साक्षिभिर्हरेत् ॥ साक्षिभ्यो लिखितं श्रे

८

कार्येष्वभ्यन्तरोयस्मादर्थिनायहठाश्वयः ६

॥ नीति ॥

॥ ५ ॥

सुस्ति

यौलिखितेननुमाक्षिणाः॥ छिन्नभिन्नज्यतोत्सुष्टंनयेडुर्ध्विखितेषुच॥ कर्तव्यंमन्यलेखंस्यादेखलेख्यवि
क्षिःस्मृतः॥ सन्दिग्धेषुचकार्येषुद्वयोर्विवदमानयो॥ दृष्ट्वाश्रुतानुभूतत्वात्साक्षिभ्योव्यक्तिदर्शनात्॥ स
मक्षंदर्शनात्साक्षीविज्ञेयः॥ श्रोत्रचक्षुषा॥ श्रोत्रस्मयत्यरोब्रूतचक्षुषाकायकर्मयत्॥ एकादशविधः
साक्षीमनुदृष्टोमनीक्षिभिः॥ कृतःपञ्चविधस्तेषांषड्विधोऽकृतउच्यते॥ लिखितस्मारितश्चैवयदृष्टा
भिन्नस्वच॥ गूढश्चोत्तरसाक्षीपञ्चविधःस्मृतः॥ अकृतःषड्विधश्चापिसूरिभिः॥ परिकीर्तितः॥ ग्राम
श्चप्राप्तिवाकश्चराजाचैव्यवहारिणां॥ कुलंकुलविवादेशुभवेयुक्तेपिमाक्षिणाः॥ कुलीनाः॥ जवः॥ शु
द्धजन्मतः॥ कर्मतोर्थतः॥ अवराः॥ साक्षिणोनिश्चाश्रुचयः॥ सुः॥ सुश्रुदयः॥ बालाणां॥ क्षत्रियोवैश्याः॥
दायेचाप्यनिदिताः॥ पतिवर्गाभवेयुक्तेसर्वसर्वेषुवापुनः॥ स्वेणी॥ पुंस्वेणी॥ पुरुषास्त्वेष्टवर्गेषुवर्जि
णाः॥ वहिवांसिषुवाज्याश्चस्त्रियः॥ स्त्रीषुचसाक्षिणाः॥ श्रेणपादिषुनवर्गेषुकश्चिच्चेदस्पतामियान्॥

॥ सुमः ॥

॥ ५ ॥

ॐ भूयः वनसाक्षी स्यादृष्टाब्दः सर्वस्वतो॥ अशाक्षपि हि सास्त्रेषु दृष्टपञ्चविधो बुधैः॥ वचनादोषतो
भेदात् स्वयमुक्ते मृतान्नरः॥ स्मृतियाद्यावचनतः स्तेयाद्यादोषदर्शनात्॥ भेदादिप्रतिपत्तिरप्यादिवा
देयञ्च साक्षिणाः॥ स्वयमुक्ते रशिर्दृष्टस्वयमेवेभ्यो वदेत्॥ मृतान्नरे धिनिपेते मुमुर्षु आविता दृते
वयोर्विवदयोरर्थे द्वयोस्मत्तु साक्षिषु॥ पूर्वपक्षो भवेद्यस्य भवेद्युक्तस्य साक्षिणाः॥ साक्षुर्दिष्टो यदि
पेयांगद्वेदापि दिगुन्नरः॥ तच्छ्रुतारः प्रमाणस्य प्रमाणं सुत्तरक्रिया॥ सुदीर्घाणां पिकालेन लिखितं सि
द्धिमाप्नुयात्॥ स्वज्ञानात्मना लेख्यमज्ञानानां तु लेखयेत्॥ आभयमादवर्षात्सिद्धिः स्मारितस्य ह साक्षिणाः
आपञ्चमात्तथा सिद्धिर्यदृच्छागतस्य च॥ आभयं तथावर्षात्सिद्धिर्यदृष्टस्य साक्षिणाः॥ आसम्बत्सर
सिद्धिस्तु वदत्तुत्तरसाक्षिणाः॥ अथवा कालेनियमो न दृष्टसाक्षिणां प्रति॥ स्मृत्यपेक्षं हि साक्षित्वमाहुः शा
स्त्रविदो जनाः॥ यस्य नापहता पुंसः स्मृतिः श्रोत्रं च नित्यशः॥ सुदीर्घाणां पिकालेन समाक्षी साक्ष्यमहं

॥ नीति ॥
॥ ६ ॥

ति ॥ असाक्षिपत्न्यास्त्येष दिवादाः प्रकीर्तिताः ॥ लक्षणाश्चैव साक्षित्वं ये वामा दुर्मनीषिणा ॥ उल्का हस्तो
निदो ज्ञेयः शस्त्रपणिश्च घातकः ॥ केशा केशगृहीतश्च युगं पारदारिकः ॥ ऊहालपणिर्विज्ञेयः सेतुभेजा
समीपगः ॥ अथ कुठारपणिश्च वनछेत्ता प्रकीर्तितः ॥ अभयचिह्नं विज्ञेयो दशाऽपारुष्यकृत्तरः ॥ असा
क्षिपत्न्या ज्येते पारुष्ये तु परीक्षणाम् ॥ कश्चित्कृत्वात्मनः चिह्नं देवात्परमुपपदेत् ॥ हेत्वर्थगति साम
र्थोक्तत्वं युक्तं परीक्षणाम् ॥ नार्थसम्बन्धिना ज्ञानमहायो नैवेरिणाः ॥ नदृष्टदोषा पृथ्याः साक्षिणा प्रति
दृषिता ॥ दशने कृतिकश्चाद्दृष्टस्त्रीबालचार्किकाः ॥ मत्तो न्यतः प्रमत्तार्त्तकितवयामयानकाः ॥ महा
पथिकता मुदः वनिक्यवज्जितातराः ॥ लुब्धैव श्रोत्रियाश्चारिहिनस्त्रीवकुशीलवा ॥ नास्ति कदाप्यदा
रग्नित्यागिनो याज्याजकाः ॥ एकस्थालीसहायानिरनं ज्ञातिमनाभयः ॥ पागृष्टदोषशैलूषविषजी
व्यहितुशिका ॥ गरदाग्निदकीना शशूद्रा पुत्रोपयातिका ॥ कान्तः साहसिकः शान्तो निर्दोषो नानावशा

॥ रामः ॥
॥ ६ ॥

यिनः॥भिन्नवृत्तसमावृत्तजह्वतैलिकमूलिकाः॥भूताविष्टनृपदिष्टवर्षनक्षत्रसूचना॥अथशंखात्मवि
कयीहानांगभववृत्तयः॥कुनखश्पावदश्वित्रिमित्रकच्छठशौणिका॥ऐउजालिकलुङ्गायश्वेरीगणा
विरोधिनः॥वधकश्चित्रकृतशंगवःपतितःकुरकारकः॥कुरुकःप्रत्यवसितस्तवकोराजपौरुषः॥मनुष्य
विषगास्त्रासुलवणापूपवीरुधः॥विक्रतावासरुगश्चैवदिनोवाहुषिकश्चयः॥च्युतःस्वधर्मात्कुलिकः
स्तवकोहीनसेवका॥पित्राविवदमानश्चभेदकचेत्यसाक्षिगाः॥असाक्षिगालुनिर्दिष्टादामनैकतिका
दयः॥कार्यगौरवमासाद्यभवेयुस्तेपिसाक्षिगाः॥साहसेषुसर्वेषुसयसंयहोराषुच॥पारुषायेश्चापु
भययोरसाक्षीनोपपद्यते॥तेषामपिनवालःस्योनैकोनस्त्रीनकुरुकृत॥नवांधवोनचारतिर्बूयुस्तेसा
क्षिगोन्यथा॥यातोस्तानादिसत्यास्त्रीपापाभ्यामानुकुरुकृत॥विश्यादाध्वःस्नेहोद्वैरनिर्यातनादिरि
अथवानुमतायःस्याद्वयोर्विवदमानयोः॥असाक्ष्येकोपिसाक्षित्वप्रष्टव्यमात्मसंसदि॥यस्मात्तदोषभि

॥ नीति ॥
॥ ७ ॥

चत्वादस्य श्रद्धा लक्षणे ॥ स्थाना स्थानान्तरं गच्छेदेकेकं चोपधावति ॥ कामभ्यनिष्ठतो कस्मादभीक्ष्णं निश्च
सेत्यपि ॥ विलिख्य भवति पद्मावाड्यामं च धूनति ॥ भिद्यते मुखवर्णास्पलनादे भिद्यते तथा ॥ शोषमाग
दुतश्चोष्टमूर्द्धतिर्यञ्च वीक्ष्यते ॥ त्वरमाणाश्वावद्धमष्टष्टावदुभाषते ॥ कूटसाक्षी सविज्ञेयस्तपापं वि
नयेद्द्रुशम् ॥ श्रावयित्वा तथान्यभ्यसाक्षित्वं यो विनिकते ॥ सविनयो भू सततं कूटसाक्ष्यधिको हि सः ॥
आहूय साक्षिणां पृच्छन्नियम्य शपथैश्च ॥ समस्ताधिदिताचारानविज्ञातां पृथक् पृथक् ॥ सत्येन शा
पयेद्द्विपंक्षत्रियवाहनायुधैः ॥ गोवीजकाञ्चनैवैश्वभूदः सर्वमुपातकः ॥ परागौर्धर्मवचनैः सत्यमाह
त्मकीर्तनैः ॥ अनृतस्यापवादैश्च भूरासुखास्यसाक्षिणा ॥ नगो मुण्डः कपालेन भिक्षाथ्यशुत्पिपासितः
क्षनः शत्रुकुलं गच्छेद्यः साक्ष्यमनृतं वदेत् ॥ नगरे प्रतिरुद्धः सन्निहर्षी रेवुभुक्षितः ॥ अमित्राभूयसाप
श्यः यसाक्ष्यमनृतं वदेत् ॥ २ ॥ यां रात्रिर्मविधिना स्त्रीयांचैवाक्षपराजितः ॥ याञ्च भारामितप्राणो

॥ रामः ॥
॥ ७ ॥

ॐ त्रिवक्षाश्मतावसेत् ॥ ३॥ साक्षी साक्ष्य समुद्देशे गोकर्णशिधिलश्चरन् ॥ सहस्रवारुणापाशमात्मनि
प्रतिमुञ्चति ॥ ४॥ तस्य वर्षशते पूर्णापाशमेकमुच्यते ॥ रुवंसम्बन्धनान्स्मात्मुच्यते नियतं समा
ः ॥ ५॥ यावतो बांधवान्स्मिन् हन्ति साक्ष्ये नृतं वदन् ॥ तावतः संख्यया तस्मिन् शृणु सौम्यात् पूर्वशः ॥
६॥ पञ्चपञ्चनृते हन्ति दशहन्ति गवानृते ॥ शतमश्वानृते हन्ति सहस्रं पुरुषानृते ॥ ७॥ हन्ति जातान्
जाताश्च हिरण्यार्थे नृतं वदन् ॥ सर्वभूष्यनृते हन्ति मासभूष्यनृतं वदीत ॥ ८॥ एकमेवाद्वितीयज्ञ
त्वादुःपावनमात्मनः ॥ सत्यं सगम्य सोपानं पाशवारस्य नौरिव ॥ ९॥ अश्वमेधसहस्रं च सत्पञ्चतु
लयाधृतं ॥ अश्वमेधसहस्रादिः सत्यमेकविशिष्यते ॥ १०॥ वरं कृपशता द्वापी वनं वा पीशतात्कुतुः
॥ वरं कुतुशतात्पुत्रसत्यं पुत्रशतादरं ॥ ११॥ भूर्धारयति सत्येन सत्येनोदति भास्करः ॥ सत्येन वायुः
स्रवते सत्येनापः श्रवति च ॥ १२॥ सत्यमेव परं दानं सत्यमेव परं नपः ॥ सत्यमेव परो धर्मो लोकोक्तिमि

॥ नीति ॥
॥ ८ ॥

तिनश्रुतिः ॥ १३ ॥ सत्यं देवाः समासेनः मनुष्यास्तनृतं सत्यं ॥ इहैव तस्य देवत्वं यस्य सत्ये स्थिता मतिः ॥ १४ ॥
॥ सत्यं ब्रूहि नृतं तस्य क्ता सत्येन स्वर्गमेव सिद्धिः ॥ उक्ता नृतं महाद्यौरनिरंयं प्रतिपद्यते ॥ १५ ॥ निरयेषु च
तेश्च जिह्वा मुक्ता तदा रुणाः ॥ असिभिः सातपिष्यन्ति वलिना यमकिंकराः ॥ १६ ॥ श्रूले भक्त्यनि
चाक्षिष्यं क्षेप्यन्ति क्रुद्धेषु च ॥ कुम्भीपाकैर्वैतरिराणो पूयास्तु मे दसां क्रुद्धे ॥ १७ ॥ अनुभूय स दुःखा
नाचिरन्तरकवेदना ॥ इह्यास्यास्य भाग्पाशुगृध्रकाकादियानि यु ॥ १८ ॥ ज्ञात्वेतान नृतान्द्रो
षान् ज्ञात्वा सत्येन सद्गुणान् ॥ सत्यं वदोद्धरात्मानः मात्मानं पातयिष्यति ॥ १९ ॥ न वा श्वेवो न सुहृ
दो न धनं न महान्पि ॥ अलं तारयितुं शक्त्वा सत्यमस्यै निमज्जनः ॥ २० ॥ पितरन्त्यवलम्बनेन च
यि साक्षित्वमागते ॥ तारयिष्यति चात्मानं किमस्मान्पातयिष्यति ॥ २१ ॥ सत्यमात्मा मनुष्यस्य स
त्ये सर्वं प्रति स्थिता ॥ सर्वथैवात्मनात्मानं श्रेयसा योजयिष्यति ॥ २२ ॥ याज्वरात्रिमजायिष्याया

॥ रामः ॥
॥ ८ ॥

अरविमरिष्यसि॥ इथातदन्तरं तस्यात्कुर्याच्चेत्सत्यमन्यथा॥ २३॥ नास्ति सत्यात्परो धर्मो नान्त
नात्पापकं परं॥ साक्षिधर्मविशेषेण सत्यमेव वदेदतः॥ २४॥ यः परार्थे प्रहरते स्वावाचं पुरुषो धर्मः
॥ आत्मारथं किं न कुर्यात्स पापो न रक्कनिर्भयः॥ २५॥ अर्थवैवाचिनियता वाञ्छला वाग्विनिःसृताः॥
यो वैवांस्ते न ये दाचं स सर्वस्ते य कृन्नरः॥ २६॥ अर्थवैवाचिनियता वाञ्छला वाग्विनिःसृताः॥ यो
वैवांस्ते न ये दाचं स सर्वस्ते न कृन्नरः॥ साक्षिविपत्तिपन्नो तु प्रमारां वद्वो येतः॥ तस्मात्पुच्यो
या ह्यास्तस्मात्पुच्येति मुत्तमाः॥ स्मृतिमत्ताश्च धर्मस्तु विवादे यत्र दृश्यते॥ भीक्षुत्वात्ताज्यधर्म
स्पृष्टाक्षं नावर्त्तते पुनः॥ निर्दिष्टेष्टं यं जातेषु माक्षीचेत्ताक्ष्यमागते॥ न द्रव्यादक्षस्ममनंतं विगति
तं भवेत्॥ देशकालचयोऽव्यप्रमाराण्यतिजातिषु॥ यत्र विपत्तिपत्तिस्पात्ताक्षीतदपि विश्रमा॥
तु नमधिकं चार्थं प्रवृत्तापत्रसाक्षिणाः॥ गदव्यनुक्तं विज्ञेयमेव साक्ष्यविधिः स्मृतः॥ प्रमादादनिना

॥ नीति ॥
॥ ५ ॥

नयचनस्याख्येनमाशिगाः॥ अर्थचापकृतेद्वादिंयत्रोक्तस्त्रिविधोविधिः॥ चोदनाप्रतिकालचयुक्तिले
खस्तथैवच॥ तृतीयःशपथंचोक्तमैरेवंचोदयेत्कृमात॥ अभीक्षुंचोद्यमानोपिप्रतिहृत्यात्रतद्वचः॥
त्रिचतुःपञ्चकृत्वावापरतोर्थसमारभेत्॥ चोदनाप्रतिघातेतुयुक्तिलेशैस्तमधियाम्देशकालार्थस
म्वेधपरिमाणाक्रियाविभिः॥ युक्तिष्वप्यसमर्थासुशपथैरेवमर्हयेत्॥ अथकालवत्तापेक्षपमान्यसु
सुकृतादिभिः॥ शिपोग्निंयनदहतिपमन्पदारयिन्पि॥ सतरभ्यभिसोपान्तोकिंत्विषीम्याद्विपर्य
यो॥ स्त्रीणांशीलाभियोगेषुस्तेयसाहसंयोनपि॥ एषस्वविधिर्दृष्टःसर्वार्थापकृतेषुच॥ शपथाज्य
पिदेवानामृषीणामपिचस्मृता॥ अयुक्तंसाहसंकृत्वापत्वापत्वापत्तिंभजेतयः॥ ब्रूयात्स्वयंवास
दमितस्माद्धविनयःस्मृतः॥ गूहमानस्तुदौरात्म्याद्यदिपापःसजीर्यते॥ सत्याश्चात्रनतुष्यन्तितीव्रो
दराश्चपाप्यते॥ इतिमृगादानप्रकरणं समाप्तम्॥ १ ॥ स्वद्वययत्रविश्रुतान्निक्षिपभ्यविश

॥ रामः ॥
॥ ५ ॥

॥ ५ ॥ वशिष्ठःशपथंशेयेयानुधानेनशहितः॥ शपथंयत्तथैवायुक्तंरार्थसमागता॥ शपुःशपथमभ्याःपरस्परविभुदये॥ ५ ॥

शङ्कतः॥ निक्षेपो नाम तत्प्रेक्ष्य व्यवहारपदं बुधैः॥ अन्यद्व्यववहितं द्रव्यमव्याकृतं च यत्॥ निक्षिप्यते प
रगृहेतदौपनिधिकं स्मृतं॥ भस्मं व्यातमविज्ञातं समुद्रं यन्निधीयते॥ तं तु विद्या उपविधिनिक्षेपगणिमं
विदुः॥ तत्पुनर्द्विधं प्रोक्तं शशिसमानितरस्तथा॥ प्रतिदानं तथैवास्पृश्य यस्याद्विपर्यये॥ सा च सान्ना
मुयोदाचानिक्षपं न प्रयच्छति॥ दराशः स राजा दायाश्च नैष्टेदाप्यश्नतत्समं॥ यश्चार्थसाधयेत्तेन निक्षेपु
स्तनुत्तया॥ तत्रापि दराशः स भवेत्तच्च सो दयमाप्नुयात्॥ याही तु सह्योर्थेन कष्टेन नष्टः स दायिनः॥ देवरा
जकृतेन दत्तं चेत्तज्जित्तु कारितं॥ विश्वाशिक) अनेनार्थभियुक्तेन सर्वार्थव्यपलायिना॥ विभावितैकदे
शन देयनं दमियुत्सते॥ एष एव विधिर्दृष्टो याचार्तां धाहितेष्वपि॥ शिल्पि सूर्पनिधौ न्यासे प्रतिज्ञाशस्त
थैव च॥ इति उपनिधिनाम विवादं समाप्तं॥ २॥ ॥ वशिष्ट उवाच॥ भूयः कर्म कुर्वते॥ तत्सं
भूय ममुत्थानं व्यवहारपदं स्मृतं॥ फलहेतोरूपं येन कर्म संभूय कुर्वताम्॥ आधारभूतप्रक्षेपस्तनो

भार

॥ नीति ॥

॥ १० ॥

नियेयुतं शतः ॥ समेतिरिक्तो दीनो वा तत्रांशो यत्र यादृशः ॥ क्षयव्ययो तथा हृदि स्तस्य तत्र यथाविधाः
॥ भागऽपि ग्राह्यो दारसाराश्ववेक्षणाम् ॥ कर्तुं सत्त्वमिचारेण समयेन व्यवस्थिताः ॥ प्रमादाच्च शितं
दायं प्रतिषिद्धं कृतं यत् ॥ असंदिष्टञ्च यत्कुर्यात्सर्वसम्भूयकारिभिः ॥ देवतस्करराजौ त्वेव सने समुप
स्थिते ॥ यस्तत्त्वशकारक्षेत तस्यांशो दशमः स्मृतः ॥ एकस्य चेत्स्याद्यस्य नंदायादो स्य तदा पुयात् ॥
अन्ये वा सति दायो देशकश्चेत्सर्वस्ववत् ॥ ऋत्विजो व्यसने ण्येव मन्यस्तत्कर्म निस्तरेत् ॥ लभेत्तदक्षि
णागं स तस्यां संपरिकल्पितः ॥ ऋत्विगाज्यमडं यत्त्यजे दनयकारिणाः ॥ अडं ऋत्विजं याज्यो
विनेयो तावुभावपि ॥ ऋत्विक्षुत्रिविधो दृष्टः पूर्वज्यसुः स्वयं व्रतः ॥ यदृष्ट्या च यत्कुर्यादतिर्ज्यस्यीति
पूर्वकम् ॥ क्रमो गते चेषु धर्मा व्रतेषु वृत्तिषु स्वयं ॥ यादृच्छि केतु संयो ज्यत त्याजे नास्ति किलिषं ॥
अक्तस्थानं वनिक्ता प्रअक्तं दद्याद्यथोपगं ॥ न तद्यभिचरे दाज्ञाम्बलिरेष प्रकल्पितः ॥ अक्तस्था

॥ गम ॥

॥ १० ॥

नं परिहरन् काले कय विक्रयी ॥ मिथ्योक्ता च पशुमारादापोऽष्टगुणसत्पथं ॥ कश्चिच्चैतं चरन्देशान्
शायोदभ्यागतो वरिणः ॥ राजा - स्यत इक्ष्वावदायाददर्शनात् ॥ दायादेस्मिन्नेवं धुम्यो जतिभ्यो वा तद
र्पयेत् ॥ तदभावे सुपुत्रनुधारयेद्दशतासमाः ॥ अश्वामिकं सदायादं दशवर्षं स्थितं ततः ॥ राजा तदा
तस्मात्कुर्यादेवं धर्मान् दीयते ॥ जिह्मं न्याय्य ॥ इति संभूयोत्थाननाम विवादपदं समाप्तं ॥ ३ ॥
दत्त्वाऽप्यमसम्पत्पुनरादातुमिच्छति ॥ दत्त्वाऽप्यनिकं नाम व्यवहारपदं स्मृतं ॥ अदेयमथ देयं च
दत्तञ्चादत्तमेव च ॥ व्यवहारेषु विज्ञेयं दानमार्गचतुर्विधः ॥ तत्रैवाष्टवदेयानि देयमेकविधं स्मृतं ॥
दत्तं सप्तविधं विद्याददत्तं षोडशात्मकं ॥ अधाहितं याचितं कस्माधिः साधारणं च पत् ॥ निक्षेपः पुत्रदायं च
सर्वस्वं चाधये सति ॥ आपत्स्यपि हि कष्टा सुवर्त्तमारो न देहि ॥ अदेयान्यादुरचार्या यच्चान्यस्मै प्रतिभुतं
॥ कुटुंबभरणाऽप्यर्थं किञ्चिदतिविच्यते ॥ तदेयमुपरुत्पान्याददकोषमवाप्नुयात् ॥ परांपमूल्यं भूति

॥ नीति ॥
॥ ११ ॥

मुष्णस्त्रेहात्पत्न्यकारतः ॥ स्त्रीशुक्लागुहार्थञ्च दत्तं दानविदेविदः ॥ अदत्तं तु भयकोधंशोकवेगरुजान्त्रि
तः ॥ अथोल्काचपरीहासः व्यत्यासछलयोगतः ॥ बालप्रमूढश्चातत्र मत्तो मत्तापवर्जितं ॥ कर्त्ता ममायं क
र्मनिष्ठतिलाभे सयाचतत् ॥ अपात्रे पात्रमित्युक्तं पात्रे बाधर्मसन्निभे ॥ यद्वत्तस्यादिविज्ञानाददत्तं तदपि
स्मृतं ॥ गृह्णाभ्यदत्तं यो मोहात्पश्चादेयस्य याच्छति ॥ अदेयदायको दराप्रसूता दत्तपती छकः ॥ इति दत्ताप
दानिकं नाम विवादपदं समाप्तं ॥ ४ ॥ अत्युपेत्य च शुभ्रशुभ्रं यस्मात्पतिप्रपद्यते ॥ अशुभ्रं वाभ्युपेत्येतुवि
वादपदमुच्यते ॥ शुभ्रशुभ्रकः पंचविधिः शास्त्रदृष्टो मनीषिभिः ॥ चतुर्विधकर्मकरस्तेषां दाशस्त्रिपञ्चकः
॥ शिष्यान्नेवामिभृतकाश्चतुर्थस्त्यधिकर्मकृतः ॥ एते कर्मकरा प्रोक्ता दाशाश्च गृहजातयः ॥ सामान्यम
स्वतन्त्रत्वमेवामाहुर्मनीषिणः ॥ जाति कर्मकृतस्मृक्ते विशेषो वृत्तिरेव च ॥ शुभ्रवादतं न्याता विधिः
॥ ॥ कर्मापि द्विविधं ज्ञेयमशुभ्रशुभ्रमेव च ॥ अशुभ्रं दाशकर्मोक्तं शुभ्रकर्मकृतं स्मृतं ॥ गृह

॥ रामः ॥
॥ ११ ॥

द्वागशुचिस्थानं रथावस्करणो धरम् ॥ गुह्याङ्गस्पर्शराद्धिष्टविघ्नग्रहणोदनम् ॥ इष्टनः स्वामिनस्वा
 द्वा रूपस्थानमनो जतः ॥ अशुभं कर्म विज्ञेयं शुभमन्यदतः परम् ॥ अविद्याग्रहणाद्धिष्टशुश्रूषे त्वयता
 उरम् ॥ तद्वन्निरूपदारेषु गुरुपुत्रतथैव च ॥ बलचाशिचरे भैक्षमधशयनसंस्तुतः ॥ जघन्यशायी सततं
 पूर्वोत्थायी गुरोर्गृहे ॥ नामन्दिसुः प्रतिष्ठेतिष्ठेदपि गुरोर्कचित् ॥ संदिष्टकर्म कर्त्तुं शक्तश्चेदविचा
 रयन् ॥ यथा कालमधीयानायावद्भविमना गुरुः ॥ आसीरो धोगुरो पूर्वफलके वा समाहिते ॥ अनुशास्य
 श्वगुरुणा न चेदनुविधीयते ॥ अवधेनाथवाहत्याङ्गवेणुदलेन वै ॥ भृशं न ताडयेदेनं नो न मां फेनव
 क्षतिः ॥ अनुशास्य च विश्वास्य शास्यो राजान्यथा गुरुः ॥ स्वशिल्पमिच्छना हर्षमुवाधवानामनुज्ञया ॥ आचा
 र्यस्य वसेदने कालं कृत्वा सुनिश्चितं ॥ आचार्यं शिक्षयेदेनं स्वगृहादन्नभोजनम् ॥ न चान्यत्कारये
 कर्म पुत्रवच्चैनमाचरेत् ॥ शिक्षयन्तमदुष्टश्च य आचार्यं परित्यजेत् ॥ बलाहासयितव्यः स्याद्धवः

समावृत्तश्च गुरोर्पदोदयगुरुदक्षिणान् प्रतीयात्वा गृहानेवां शिष्य
 दत्तिरुदाहृतः ॥

॥ नीति ॥
॥ १२ ॥

धेचमोहति ॥ शिशितोपि कृतकालमनेवासीसमाप्नुयान् ॥ तत्र कर्मचयकुर्यादाचार्यस्यापितत्फलं ॥
गृहीतशिल्पसमये कृत्वाचार्यपदक्षिणाम् ॥ शक्तिश्चात्रानुमानेनमनेवासीनिवर्तते ॥ भूतसुत्रिविधोद
ष्टउत्तमाधममध्यमा ॥ शक्तिभक्तनुरूपस्यादेवाकर्मश्रयात्ति ॥ उत्तमस्त्वायुधीयानोमध्यमसु कृषी
वलः ॥ अधमोभारवाहस्यादित्येवंत्रिविधाभूतः ॥ अर्थेष्वधिकृतोयस्याकुटम्बस्यतथोपरि ॥ सोधिकर्म
करोत्यः सचकौदुम्बिकः स्मृतः ॥ शुभकर्मकरास्तेचत्वारः समुदाहृताः ॥ जघन्यकर्मराभाजसुशेषा
दामात्रियश्चकाम् ॥ गृहेजातस्तथाकीतो लब्धोरायाउपागतः ॥ अनाकालभूतस्तद्वदधनः स्वामिनाय
च ॥ मोक्षितोमहर्तारोच्चयुद्धेपात्रः परोजितः ॥ तवाहमित्युपगतः प्रवक्ष्यावसितः कृतः ॥ भक्षदासश्च
विज्ञेयस्तथैववडवाहुतः ॥ विक्रेताचात्मनश्स्वेदसाः पञ्चदशः स्मृतः ॥ तत्रपूर्वचनुवगोदाशत्वानुवि
मुच्यते ॥ प्रमादात्स्वामिनान्यत्रदासमेवाकुमागतम् ॥ यौवैपांस्वामिनाकश्चिनोक्षयेत्यागामंशयात्

॥ रामः ॥
॥ १२ ॥

दासत्वात्सविमुच्येतं पुत्रभागं लभेत वा ॥ अनाकालभृतो दास्यात्सुच्यते गोयुगं ददत् ॥ संवर्द्धितश्च डर्भिक्षेन
न बुध्येत कर्मणा ॥ आधत्तेऽपि धनं दत्त्वा स्वामीपथे न मुद्रेत् ॥ अथोपगमयेदेतं सौपिकीतादनत्तरः ॥ द
त्त्वा सोदयमार्गानुचरणी दास्यात्सुच्यते ॥ कृतकालात्सुपगमान्कृतकोपि विमुच्यते ॥ नवाहमिति सुपगतो
युद्धप्राप्तपणोगतः ॥ प्रतीशीर्षप्रदानेन मुच्यते तुल्यकर्मणा ॥ राजस्ववडदासस्यात्सुप्रव्यावसितो नरः ॥
नरस्य प्रतिमोक्षास्ति न विशुद्धा कदाचन ॥ भक्तस्यावितनास्यो भक्तदासो विमुच्यते ॥ निगृहे वडवाया
सुमुच्यते वडवा हतः ॥ निगृहे वडवाया सुमुच्यते वडवा हतः ॥ विक्रीणीते यमात्मा स्वतंतुः सन्नराधमः ॥
सजघनतरस्तेषां रेव दास्यात्सुमुच्यते ॥ चैसंपहत विक्रीता ये च दासात्कृता वलात् ॥ राजा मोचयित
व्याप्ते दासत्वं तेऽप्युपैष्यते ॥ वर्णानां प्रति लोभेन दासत्वं न विधीयते ॥ सर्वर्णाऽप्यगिनान्पत्रदारवहा
सतासता ॥ नवाहमिति चात्मानं मश्नुत च ॥ प्रयच्छति ॥ न संते प्राप्नुयात्कामं पूर्वस्वामी लभेत तम् ॥

॥ नीति ॥
॥ १३ ॥

अधनास्त्रयस्त्वोक्ताभार्यादामस्तथा मुत ॥ यत्ते समधिगच्छंति यस्पतेतस्य न दनं ॥ स्वदा समिच्छेय क
र्तुमदा संपीतमानसः ॥ स्कंधादादाय तस्यापि भिन्दां कुर्भं सदा म्रसा ॥ अक्षताभिः सपुष्पाभिर्मृदयेव
मवाकिरेत् ॥ अदा स इति चोक्ता विष्णुखनमवास्तेत ॥ इति अशुश्रूषाभ्युपेतं नाम पंचमव्यवहा
रपदं समाप्तः ॥ ५ ॥ भूतानां चेतनस्योक्तादानादानविधिक्रमः ॥ चेतनस्य नया कर्म तद्विवादपदं
स्मृतं ॥ भूता च वेदनं दत्वा कर्मस्वामी यथाक्रमं ॥ आदौ मध्यावसाने च कर्मणो यदि निश्चितं ॥ भू
तावनिश्चितायां नुदशभागं समाप्नुयात् ॥ लाभगोवीजसस्यानावगिगोपकृषीवलात् ॥ धर्मोपकर
णश्चैवां क्रियां प्रति यदा द्दितं ॥ आप्रभावेन कुर्वीत न जिज्ञेन समाचरेत् ॥ कर्म कुर्वत्यतिश्रुत्य कार्योद
त्वा भूतिं वलात् ॥ भूतिं गृहीत्वा कुर्वीत गोद्विगुणं भूतिमावेहेत् ॥ काले पूर्णं तज्जैत कर्म भूतिना शोषवा
हेति ॥ स्वामिदोषादप्यक्रामन्यावत्कृतकमाप्नुयात् ॥ भूतिषद्भागमाभाष्य पथियुग्य कृतं तज्जैत ॥

॥ रामः ॥
॥ १३ ॥

अदत्कारयित्वा तु कर्मवसो दयां भृतिं ॥ अनेयं वाहकोप्येवं नृतिहानि मवाप्नुयात् ॥ द्विगुणं भृतिं दाय
पस्थानि विघ्नमाचरेत् ॥ भाषुं व्यसनमागच्छेद्यदि वाहकं पेषतः ॥ दायो यंतत्र नष्टं स्याद्देवराजकृतादते ॥
गवांशतादन्तरीधेनस्यादिशता भृतिः ॥ प्रतिमां वत्सरीषोक्ता मन्दो होचाष्टमे हनि ॥ उपानयेद्गोपाप
पत्यं हरजनीक्षये ॥ चीर्णापीताश्च तागावः सायाक्रे प्रतुपानयेत् ॥ साचेत्तद्यसनं गोप्या व्यायच्छेत्तत्र श
क्तिः ॥ अशक्तसूरा मागन्त्य ॥ स्वामिने तं निवेदयेत् ॥ अग्रायच्छेत्तत्र विप्रोऽंशं स्वामिने च निवेदयेत् ॥ गो
पस्तत्रापराध्रतिमचतदोदुमर्हसि ॥ नष्टं विनष्टं किमिभिः स्वाहते विषमे मृतं ॥ दानं पुस्तककारेण
गोपायेव निपातयेत् ॥ बालाश्चर्मापरे संक्षिप्तस्त्रायूनि रोचनाम् ॥ दद्यात्पशुमते सर्वं मृतेष्वेकैश्च
दर्शयेत् ॥ अजाविके तु संस्तेवृकेः पाले धनार्थं ॥ यत्पुमजं वृको हन्यात्पाले तत्किल्बिषमभवेत् ॥
तामां चैवानि मृक्षानां च रत्नीनामिथो वेन ॥ या उत्पत्य वृको हन्यात्पालस्तत्र किल्बिषी ॥ विशुष्यच्च

स्तोमवाहीनिभराजनिपूर्णाकालानुमानयेत् ॥ गृहीत रावहेदुग्धं नष्टवान्यतु संभवान् ॥ ४

॥ नीति ॥

॥ १४ ॥

हृतं चौरैर्नृपालो दानुमर्हति ॥ यदि देशे च काले स्वामिनस्वस्य शंसति ॥ हृतेन सर्वपालानोमियमासमु
दाहता ॥ मृतेषु तु विभुक्षिप्वात्पालस्याङ्गदिदर्शनात् ॥ शुक्लं गृहीत्वा पश्यन्तीनेच्छन्तीदिप्तमावहेत् ॥
अप्ययच्छन्तथा शुल्कमनुभूय पुसां स्थियम् ॥ पराजिरे गृहं कृत्वा स्तोमन्दत्वावसेनुयः ॥ सतद्गृहीत्वा
निर्गच्छेत्पजेत्सर्वमथापि वा ॥ इति वेत्तनस्यानया कर्मवृत्त्यवहारपदे समाप्तः ॥ ६ ॥ निक्षिप्तं वा
परद्वयं नष्टं लब्धं पश्यन्तवा ॥ विक्रीयते समक्षं यः स श्रेयोऽस्वामिर्विक्रयः ॥ इवमस्वामिर्विक्रीतं प्रा
प्य स्वामी समाप्नुयात् ॥ प्रकाशः कयतः शुद्धिः केतुमेये रहः कयात् ॥ अस्वाम्यतु गता दशदशतश्च
जना इह ॥ शीतमूल्यमवेलायां कीरात्तदोषभागभवेत् ॥ कथयेच्च गमं केता शुद्धिरस्य तदागमात् ॥
अन्यथा तु लपदोषस्यास्ते यद्ग्राह्यं सोऽर्हति ॥ अतोऽस्वामिः कृतो यस्तु दाशो विक्रयस्ववा ॥ अकृत
ः स तु विज्ञेयो व्यवहारे स्थितिः ॥ विक्रेता स्वामिनेऽर्थं स्वामिनेऽर्थं मूल्यञ्च तत्कृतम् ॥ दद्याद्ग्राह्यतथा रा

॥ समः ॥

॥ १४ ॥

ब्राह्मणोपनिषिन्नकाक्षिप्रंराज्ञोनिवेदयेत्॥तेनदत्तश्चभुञ्जीतस्तेनस्यादप्यतो न्यथा॥२॥

लोविधिरस्वामिविक्रमेत्॥परेणानिहितं दृष्ट्वा राजन्यपहरेन्निधिम॥राजगार्मनिधिसर्वः सर्वेषां ब्राह्मणा
दत्ते॥स्वमप्यर्थेतथानष्टं लब्धं राज्ञो निवेदयेत्॥एहीयान्न तथा भुङ्क्ष्विदुः स्यात्ततो न्यथा॥इति भस्वा
मिविक्रयेनाग्निद्विप्रभेदसप्तमव्यवहारपदसमाप्तः॥७॥विक्रीयपक्षं मूलेन केतुर्येन प्रदीयते॥वि
कीयासंप्रदानं न हि वादपदमुच्यते॥इदं तु द्विविधं ज्ञेयं स्थावरं जङ्गमं तथा॥कयविक्रयधर्मेषु सर्व
तत्पक्षमुच्यते॥षड्विधस्तत्पुत्रविधिर्दानादानविधिः स्मृतः॥गणिसंतुलिमं ज्ञेयं क्रियया रूपतः श्रि
याः॥विक्रीयपक्षं मूलेन केतुर्यो न प्रयच्छति॥स्थावरस्य क्षयं दाप्यो जङ्गमस्य क्रियाफलं॥उपहृत्येत
वापक्षं ह्येताय क्रियेन वा॥विक्रेतुरेव सो नर्थो विकीयासंप्रयच्छतः॥निर्देयं दर्शयित्वा च संदेयं
प्रयच्छति॥मूल्यं न हि गुणादाप्यो विरेयस्तावदेव च॥तथान्यहस्ते विक्रीयो न्यस्मै सस्य यच्छति॥सो
पितृद्विगुणादाप्यो विनेयस्तावदेव च॥क्षयमानं नष्टक्रांतिकीत्यापक्षं ज्ञेयः कुर्यात्॥सत्त्वात् स भवेत्

अर्घ्याच्चेदपदीयेत् सोदयं परापमावहेत्॥स्थानि नामेव नियमो दिक्षो भो दिग्बिदारिरागम्॥४॥

तस्माद्देशे च काले च बलिगर्धपराक्रमेत् ॥ न जिह्नेन प्रवृत्तञ्च श्रेयानेव वशिष् कथयः ॥ २

॥ नीति ॥
॥ १५ ॥

दोषो विके तु न प्रयच्छतः ॥ दत्तमूल्यस्य पापस्य विधिरेवा प्रकीर्तिता ॥ अदत्तेन च समयविके तु नीत्य
तिक्रमः ॥ लाभार्थे व शिजो सर्वपापेषु कथयिकया ॥ सचलाभोर्धमासाद्य महाभवति न वा ॥ इति वि
क्राया संप्रदाने मष्टमव्यवहारपदं समाप्तं ॥ ८ ॥ कीत्वा मूल्येन यः पापं केतानवकुमन्यते ॥ कीत्वा न
शय इत्येवं विवादपदमुच्यते ॥ कीत्वा मूल्येन यः पापं उक्तीतमन्यते कथी ॥ विके तु प्रतिदेयनु
तस्मिन्नेवाक्रविशतं ॥ दितये क्रियदत्ते केता मूल्या चिंशा समावहेत् ॥ द्विगुणान्न तृतीयक्रियरतः
केतुरेव ततः ॥ केता पापं परीक्षेता प्राक्त्वयं गुणा दोषतः ॥ परीक्षा भिमंत कीर्तं विके तु न भवेत्पुनः
॥ अहा दोषं परीक्षेत् पश्चाद्वा ज्ञेयमेव तु ॥ मुक्ता वज्रपवालानां मन्त्रा हानु परीक्षणां ॥ द्विपदा
सर्वदा सर्वमासः स्यात्पुनस्तद्विगुणां द्विदः ॥ दशाहं सर्वजानामेका होला हवासमा ॥ परिशुक्तं तु य
दासः कृष्णरूपमलीमसं ॥ सदोषमपि तत्क्रांतं विके तु न भवेत्पुनः ॥ मूल्याष्टभागां हीयेत सकृद्वा

॥ रामः ॥
॥ १५ ॥

तस्यवाससः॥दिपादस्त्रिविभागंस्याथ्यतुष्टुत्वोर्द्धमेवतु॥अर्थक्ष्यानुपरतपदाशोपचयःक्रमात्
॥यावत्क्षीणदसंतीर्णततो न स्यात्परिक्षयेत्॥लोहानामपिभाण्डानांपुनरावर्त्तनंस्मृतं॥क्षयःसं
क्रियमानानांतेषांदृष्टो निसंगमात्॥सुवर्णास्पक्षयोनास्तिरजतेदिपलशतं॥शतमष्टपलंजेयंक्ष
यःस्याच्चपरीमयो॥तामेपंचपलंविशद्विकारायेचतन्मयाः॥तदाभूतामनेकत्वादयसोनियमेक्ष
यो॥तावत्तस्यचसंस्कारेवृद्धिक्षयमुदाहृता॥यत्रकार्यामिकोर्णानांवृद्धिर्दशपलंस्मृतं॥स्थूलम्
त्रसतामेवंमभ्यानांपञ्चकंशते॥द्वियलंतुमुसूक्ष्माणामेषज्ययमुदाहृतः॥त्रिंशंशोरोर्मविद्वस्य
क्षयःकर्मकृतस्यतु॥कौशेयवल्कलानांतुनेववृद्धिनचक्षयः॥कीत्वादनुषयंकुर्यादृशिक्करांपवि
चक्षरां॥वृद्धिक्षयोचजानीयाद्यस्यपणस्पयादृशौ॥इति कीत्वातुशयइत्येवंनवमं व्यवहारपदं
समाप्तम्॥ ८ ॥पाषाणैर्नैगमादीनांस्थितिस्समयउच्यते॥समयस्यानपाकर्मतद्विवादपदंस्मृतं॥

॥ नीति ॥
॥ १६ ॥

पाषाणैर्गमभ्रे शिपूगवातगरादिषु ॥ संरक्षेत समयं राजा उर्गन्ननपदे तथा ॥ याधर्मः कर्मयश्चो
क्तमुपस्थानविधिश्च यः ॥ यश्चैवावृत्तुपादानमनुमन्येत तं तथा ॥ पतिकूलञ्च यदाज्ञः प्रकृत्याभिम
तञ्च यत् ॥ बाधनञ्च यदर्थानां तन्नेभ्यो विनिवर्ज्येत ॥ मिथ्यसंघातकरागमथितः स सुधारणः ॥
परस्परपघातं च तेषां राजानमर्षयेत् ॥ यथागाराश्चर्येभिर्द्युर्विनेयास्ते विशेषतः ॥ आवहेयुर्भयं द्यौ
रे व्याधिवर्त्तेत्यधेक्षितः ॥ दोषवत्करणां यस्यादनाम्ना यप्रकल्पितं ॥ प्रवृत्तमपि यदाज्ञाश्च यस्कांमे
निवर्त्तते ॥ दोषवत्करणां यस्यादनाम्ना यप्रकल्पितम् ॥ प्रवृत्तमपि यदाज्ञाश्च यस्कांमे निवर्त्तते ॥
इति समयस्यानपाकर्मदशमेऽवधारणं समाप्तम् ॥ १० ॥ ॥ सेतुकेदारमर्यादाविनष्टा
नष्टमिच्छया ॥ क्षेत्राधिकाराय चासुर्विवादक्षेत्रजमुसः ॥ क्षेत्रसीमाविरोधेषु सामनेभ्यो विनिर्णी
यः ॥ नगर्यामगरिनाये च मुख्यतमाजना ॥ ग्रामासीमासचवर्हिर्ये सुतत्कृषिजीविनः ॥ गोपाः

॥ रामः ॥
॥ १६ ॥

राज्ञाराज्ञामभ्यससाहसम्॥गगाहद्वाद्युक्तयेदराणाह्याःपृथक्पृथक्॥ ४४

शाकुनिका व्याधयेचान्येवनगौचराः॥ समुन्नयेपुंसेसीमांलक्षणेगोरूपलक्षिता॥ तुषांगारकपाला
स्थिकुम्भेरायतनैर्दुमैः॥ अभिज्ञानैश्चवल्मीकस्थलनिमोनतादिभिः॥ केदाराधारमार्गैश्चपुराणैः
सेतुभिस्तथा॥ निघणापरतोत्तरेनचिन्तासम्भूमिषु॥ तत्पुद्देशानुमानाद्याप्रमाणाभोगदर्शनं॥
अथचेतदनुतंबूयसामन्तास्तदिनिर्णयेत्॥ सर्वेपृथक्पृथक्॥ विनयाःप्रथमेनसुःसाहसेनानृते
स्थिताः॥ नैकःसमुन्नयत्सीमान्नरःप्रत्ययवानपि॥ उरुत्वादम्पधर्मस्यक्रियैवावहुभिःस्मृता॥ यदा
चनसुज्ञातारःसीमायांनचलक्षणां॥ तदाराज्ञस्ययंसीमाभुदरेदिष्टतःस्वयं॥ एषएवगृहोद्याननि
यातायतनादिषु॥ विवादेविधिराख्यातस्तथायामान्नरैरुच॥ अवस्करस्थलाश्वप्रयास्यन्दनिका
दयः॥ चतुष्पथपुरस्थानरथामार्गन्नरोधयेत्॥ परंक्षेत्रमध्येतसेतुर्नैषतिहृत्यते॥ योल्यावाधोवहु
पुराणाहिरिष्टःक्षयेसति॥ सेतुस्तुष्टिविधोज्ञेयःस्मिन्वोवद्यस्तथैवचा॥ तोयप्रवर्तमानात्रैवोवद्य

॥ नीति ॥

॥ ७ ॥

ः स्यान्ननिवारणात् ॥ ॥ नानोरेणोदकं सप्पानचेवातुदके सति ॥ यत्वातुदके दोषः सत्वातुदके मृतः
पूर्वापहृते गुत्पन्नमष्टद्व्यस्वामिनंतुयः ॥ सै प्रवर्तयेत्कश्चिन्नतस्यफलभाभवेत् ॥ मृतेवास्वामिनिसुतो
तदस्योवापिमानवैः ॥ राजानमामन्त्राततः प्रकुर्यात्सेतुकर्मकृत ॥ अतो न्यथा केशभाक्त्यात्मगव्याध
स्पदर्शनात् ॥ इषवस्तस्य नश्यन्ति येषि दमजु विध्यति ॥ पथोरिव मां यथिवी भार्या धर्मविदे विडः ॥
सुगुत्वातस्य केदारामाहुः शल्पवतो मृगं ॥ अशक्तप्रेतनष्टेषु क्षेत्रिके चानिवारितं ॥ क्षत्रं यद्विक्रये
त्कश्चिदनुवीत न तत्फलं ॥ विक्रय्यमारोक्षेत्रे चेक्षत्रिकः पुनराभजेत् ॥ खिलोपचारं तत्सर्वदत्त्वा
स्वक्षेत्रमाप्नुयात् ॥ नदष्टभागापचयायावत्सप्तसमाः समाः ॥ संप्राप्ते त्वष्टमे वर्षे भुक्ते क्षत्रं लभेत्
सः ॥ सम्यक्त्तरेणाद्विहंशखिलं वत्सरैस्त्रिभिः ॥ पञ्चवर्षावसन्नंतु तक्षत्रमद्वीसमे ॥ क्षेत्रं त्रि
पुरुषं यस्परहं वास्यकमागतं ॥ राज्ञः प्रसादादन्यत्र न तं भोगं निवर्तयेत् ॥ इत्तुमेतुवृत्तिं यस्यास्य

॥ रामः ॥

॥ ७ ॥

पातो गवादिभिः॥ पालमास्यो भवेत्तत्र न चेच्छक्नान्निवारयेत्॥ गोप्रसूता दसा हानुमहिषा जाश्वकुञ्ज
 राः॥ निवार्याः स्युः प्रयत्नेन तेषां स्वामी न दराडभाक्॥ यामो याने च यत्क्षत्रं वीची काने महापथे॥ अना
 वृतं चेद्दृश्येत्ततः पालस्य व्यतिक्रमः॥ पथिक्षेत्रे ह ति कुर्म्यामृष्टानां वलोकयेत्॥ न लंघयेत्पशुर्न श्वो
 न भिक्षायाञ्च मुकरः॥ गावः पादं पदरायादि महिषी द्विगुणान्नतः॥ अजविकेथवत्स च दराडः स्याद्दह
 माषकः॥ अदराया हस्तिनो ज्यश्वाः प्रजापाला हिते स्मृताः॥ अदराया गर्भिणी गोश्च प्रसूताश्च भिसारिणी
 प्रोक्तमुद्दिच्छिषणां नो वसता नुचतुर्गुणाः॥ पत्पक्षचारकाणानु चार दराडः स्मृतस्तथा॥ यानरापालं दो
 षेणा गावः क्षत्रं समाश्रिताः॥ न तच्च गोपि नो दराडः पालस्तदराडमर्हति॥ राजाग्रहृद्दीतो वा वज्राशनिह
 नेपि वा॥ अथ सूर्येणा वा दृष्टेतिर्यगात्पतिनोपि वा॥ गोभिस्तु भक्षिभ्यो धान्यं योनरः पतिमार्गतिः॥ सायं
 तामुशता देयो धान्यं तत्र॥ वापितं॥ स्थाश्रवा तस्य भेत्तारमाहुः शल्पवतो मृगम्॥ इषवस्तस्य नश्यन्ति

गावस्तु गोपिना देयं धान्यं स्यात्कर्मकस्य तु २

तयोरनिपतं प्रोक्तं वरं ॥ दोषदशनीतु ॥ पारिगृह्यसूत्राभ्यां नियतं दारलगां ॥ ५

॥ नीति ॥
॥ ७ ॥

यो विदुः स उ विधीति ॥ अशक्तप्रेतनष्टेषु क्षत्रिके निवारितं ॥ विक्रमो रोगोक्षेत्रे च क्षत्रियः पुनरावजेत ॥ ८ ॥
हंसं च विज्ञेयं वासं हेतुकं ॥ दुम्बिनाम् ॥ तस्मान्न चाक्षिपेदाजातं हि मूलं कुदुम्बिनः ॥ द्वे द्वे जनपदे राज्ञौ धर्मः
कोशश्च वर्तते ॥ दीयेत दीयमाने च वृद्धिहेतुसमः श्रयेत् ॥ इति क्षत्रसीमा विवादपदसमाप्ता ॥ ११ ॥
॥ विवाहविधीस्त्रीणां यच्च पुंसां प्रकल्पते ॥ स्त्रीपुंसयोगसंज्ञा विवादपदमुच्यते ॥ स्त्रीपुंस
योस्तु सम्बन्धाद्वरं प्राविधीयते ॥ चरणादुद्गम्यारोगैः समस्कारोदिलक्षणाः ॥ बालगाक्षत्रियविंश
श्रूडाणाञ्च परिग्रहे ॥ स्वजात्याश्चैयसी भार्या स्वजात्यश्च पतिस्त्रियः ॥ बालगास्यातुलोम्येन तिस्रः
पत्न्योपराः स्मृताः ॥ श्रूडायाः प्रातिलोम्येन तथा स्युः पतयस्त्रयः ॥ द्वे भार्याक्षत्रियस्यान्ये वैश्ये स्मैका
प्रकीर्तिताः ॥ वैश्यायां द्वौ पती ज्ञेयः ॥ एको न्यक्षत्रिया पतिः ॥ आसन्नमात्रं ज्वमाश्च वैधुभ्यः पितृमा
तृतः ॥ अविवाद्याः संगोऽस्याः स्युः समानपवरास्तथा ॥ परीक्षपुरुषं पुंस्त्वे निजैरेवाङ्गलक्षणेः ॥ पुंसां

॥ रामः ॥
॥ १८ ॥

श्वेदविकल्पेन सकल्पं लभ्यते ॥ सुवद्वज्रजुजाधस्त्री सुवधाङ्गशिरोधरः ॥ मथुलघागानुजिको
विलग्नगतिस्वरः ॥ विनस्पुवतेनाप्यजादिमूत्रं चर्हन्ति ॥ पुमांस्यास्वक्षरौ रते विपरीते सुपुण्ड
कः ॥ चतुर्दशविधः शास्त्रे मनुदृष्टे मनीषिभिः ॥ चिकित्साश्च विचिकित्साश्चेतेषामुक्तो विधिः क्रमात् ॥ नि
सर्गपराजवधुश्च पक्षपरास्तथैव च ॥ अभिशापाङ्गुलोरोगादेव क्रोधान्नथैव च ॥ इष्वापराश्च मेव
श्वातरेतमुखे भगः ॥ आक्षिप्तमोघवीजीवशालीनो न्यपतिस्तथा ॥ तत्राद्यावत्पतीकारः पक्षार्वेनुसमा
चरेत् ॥ अनुक्रामातु यस्यास्य कालः सम्यक्तरः स्मृतः ॥ इष्वापरादयो येन चत्वारः समुदाहृताः ॥ संत्यक्त
व्याः पतितवत्कृतयो न्या अपि स्त्रियः ॥ आक्षिप्तमोघवीजीवयतापपतिकर्मणि ॥ पतिरन्यः स्मृतो नार्य
वत्सरं संपत्तीक्ष्यतु ॥ शालीनस्यापि द्व्यष्टस्त्री संयोगाद्गृह्णते ध्वजः ॥ तं क्षीतं च शंभुत्वा स्त्री न लाभश्च उप
क्रमेत् ॥ अन्यस्यायो मनुष्यः स्यादमनुष्यस्त्वयो विधिः ॥ तमेतस्य न्यभर्तारमेतत्कार्यं प्रजापति ॥ अ

॥ नीति ॥

॥ १५ ॥

पत्नार्थं स्त्रियः सृष्टः स्त्रीक्षेत्री जिनपजाः ॥ क्षत्रं वीजवते देयं नावीजी क्षत्रमर्हति ॥ पिता दद्यात्स्वयं कन्या
धाता वा नुमते पितु ॥ माता मेहो मातुलश्च स्वकुल्या बांधवस्तथा ॥ माता भावे तु सर्वेषां प्रकृतौ यदि वनेते
तस्यामप्रकृतिः स्थाया दयः कन्या स्वजातयः ॥ यदा तु रेव कश्चित्स्यात्कन्याराजानमावजेत ॥ अनुत्तया
तस्य वरं प्रतीत्य वरयेत्स्वयं ॥ सवर्णमनु रूपश्च कूल रूपं वयः शुभैः ॥ सहधर्मश्चरत्तेन पुत्राश्चोत्पादेये
त्ततः ॥ प्रतिगृह्य स्वयः कन्या नरो देशान्नरं वजेत ॥ त्रीन्नुत्समं तिकम्प कन्या न्यवरयेद्दरा ॥ कन्या ननु
मपेक्षत बांधवेभ्यो निवेदयेत् ॥ ते चेद् दयुस्तान्नु सर्वेषु राहनः समाः ॥ यावन्तश्चार्जवस्तस्याः समतीत्य
पत्तिं विना ॥ ता च ह्योभौ राहत्याः सुस्तस्य पो न ददाति मा ॥ अपवृत्ते रजस्यातः कन्या दद्यात्पिता सकृन्
॥ मेहे देनं स्य शे देव मे न्यर्थेषां विधिः स्मृतः ॥ सकृदंशो निपतति सकृत्कन्या प्रदीयते ॥ सकृदा हृददा
मीति त्रीणो ताति सतो सकृत् ॥ व्यज्जेनै सुममु न्यनैः सोमो नु जेथ यो धिता ॥ पयोधरे सुगांधर्वे रजे

॥ रामः ॥

॥ १५ ॥

स्पतिप्रकीर्तितः॥ तस्मादव्यञ्जनोपेतामरजामयत्रोधरा॥ अभुक्तपूर्वसोमोद्येदद्यादुहितरं पिताः
वस्मादिषुक्विवाहेषु पञ्चस्येषु विधिः स्मृतः॥ एतापेक्षं भयदानमासुरादिषु च त्रिषु॥ कन्यायां प्राप्ता
कोयां ज्ञायां श्रेष्ठं आव्रजेत्॥ धर्मार्थकामसंयुक्तं वाच्यं न चानृतमप्येवम्॥ नाड्यदृष्टये कन्यां नाड्य
दृष्टये वरम्॥ दोषे तु सति नागस्यादन्योन्यं भजतस्तयोः॥ दत्त्वा न्यायेन यः कन्यां वराय तददत्ति तं॥
अड्यश्चेदगोराज्ञासदरास्तु चो वरं॥ ये तु दोषवतीं कन्यामनाख्याययच्छति॥ तस्य कन्या तृपो
दराः पूर्वमाहमचोदितं॥ अकन्येति तु यः कन्यां ब्रूयादेषेण मानवः॥ स तनया पुण्या दराः कन्यादोष
मदर्शयन्॥ प्रतिगृह्य च यः कन्यामड्यमुत्तरे वरः॥ विनेयः सोऽप्यकायेऽपि कन्यातामेव चोदहेत्॥
दीर्घकुप्तिरोगार्ताद्येकसं दृष्टे मेथुना॥ धृष्टश्च सतभावाच्च कन्यादोषाः प्रकीर्तिताः॥ उन्मत्तपति
तलीव दुर्भग न्यक्तबोधवा॥ कन्यादोषोच यो पूर्ववेषदोषगणो वरे॥ अष्टौ विवाहावरीनां संस्कारा

॥ नीति ॥

॥ २० ॥

ख्याः प्रकीर्तिताः ॥ ब्राह्मणपथमस्तेषां प्राजापत्यस्तथैव च ॥ आर्वश्चैव तु देवश्च गंधर्वाधासुरस्तथा ॥ रा
क्षसो ननरस्तस्मात्पेशावश्चाष्टमः स्मृतः ॥ सत्कृत्याद्वयकन्यानुवासे दद्यात्स्वलेककृतो ॥ सहधर्मञ्चर
त्तेन प्राजापत्ये विधीयते ॥ वस्त्रगोमिथने दत्वा विवाहस्तार्घ्यं उच्यते ॥ अर्तार्वद्यानु देवस्या दत्त्वि जे बर्मे
कुर्वते ॥ इदानीमिदुतः प्रादुर्गा भर्वा नाम पञ्चमः ॥ विवाहस्त्यासुरो ज्ञेयः शुल्कसंयवहारतः ॥ प्रस
म्भरणा उक्तो विवाहो राक्षसो बुधैः ॥ मुद्रमन्ता परिगमात्पेशावस्त्यष्टमो धर्मः ॥ तेषां तु धर्माश्चत्वारो
ब्रह्माद्याः परिकीर्तिताः ॥ साधारणं स्याद्गन्धर्वस्त्रयो धन्यास्ततः परे ॥ परपूर्वास्त्रियः स्त्रियाः सप्त प्रोक्ता
यथाक्रमं ॥ पुनर्भूस्त्रिविधा स्नासां स्मैरिणिनु चतुर्विधा ॥ ॥ कन्येवाक्षतयोनिर्या
पणिगृहणादीषिता ॥ पुनर्भूयुथमा सोता पुनः संस्कारकर्मणा ॥ कौमारं प्रति मुत्कसाया धन्यं पुरुषं श्रि
ता पुनः पतिगृहं याया स्नादितीया प्रकीर्तिता ॥ असत्सु देवरेषु स्त्रीवांधवैर्यापक्षयते ॥ सवर्णाया स

॥ रामः ॥

॥ २० ॥

या
पिराजयसात्तीयाप्रकीर्तिता॥ स्त्रीप्रसूताप्रसूतावापत्यावेवतुजीवति॥ कामान्ममाश्रेयेदयंश्चेरिणी
पथमानुसा॥ मृतेतुमर्त्तरिषाप्तादेवरानस्यपास्यतु॥ उपगच्छेत्परेकाममादितीप्रकीर्तिता॥ पाप्मा
देशादनकीताशुडुर्गव्यसनादिता॥ तवाहमित्युपगतासात्तीयाप्रकीर्तिता॥ देशधर्मानपेज्यस्त्री
वांधेय्याप्रक्षयते॥ उत्पन्नसाहसान्यसैचतुर्थीस्वरिणीस्मृता॥ स्वेरिणीनांचतमरांमाश्रेयसह
नरोत्तरा॥ विकल्पतदयत्यानामृत्पिराजदकादिषु॥ पुनर्त्वामेवतुविधिः स्वेरिणीनांप्रकीर्तिता
॥ पूर्वापूर्वाजघन्यामांश्रेयसीचोत्तरोत्तरा॥ अपत्यमुत्पादयितुतासांयांभुक्तनोहता॥ अशुल्को
पनतायानुक्षत्रिकस्यैवतत्फलं॥ क्षत्रिकस्यैषदजातंक्षेत्रेवीजंप्रकीर्यते॥ नतत्रवीजिनोभागः
क्षेत्रिकस्यैवतद्भवेत्॥ वधवाताहृतंवीजंयस्यक्षेत्रेपरोहति॥ फलमुपस्यतक्षेत्रंनवीजीसस्य
भागभवेत्॥ महोक्षाजनयेद्वत्तान्यस्यगोषुवनेचरन्॥ तस्यतेयस्यतागोवामोघंसंपदितमार्घ्यं

॥ नीति ॥

॥ २५ ॥

क्षत्रिकानुमतं बीजं यस्य क्षेत्रप्रमुच्यते ॥ तदपत्यं द्वयोरेव बीजक्षेत्रिकयोर्मतां ॥ ऋते क्षेत्राद्देवतासं
न च बीजं विनास्ति तं ॥ अतो यत्पद्वयोरिष्टं पितुर्मातुश्च धर्मतः ॥ नाथवत्पापरगृहे संयुक्ते स्पृत्रियास
ह ॥ इष्टं संयुहं तं जेनागतायाः स्वयं गृहे ॥ प्रदुष्टपक्षदारश्च लीवस्य पतितस्य च ॥ स्वेच्छानुपे
युषो दारान्न दोषः साहसो भवेत् ॥ परस्त्रिया महाकाले देशा भवन्ते मिथः ॥ स्थानसंभाषणामोदा स्वयं
संयुहः क्रमात् ॥ नदीसंगमतीर्थे धारा मेघचवलोपच ॥ स्त्रीपुमाश्च समेयानां यास्य संयुहं भवे
त् ॥ ॥ यंच स्येदं देशे यः स्येदं वामार्थयेन या ॥ परस्परस्यानुमते सर्वसंयुहं भवेत् ॥ उ
पचारक्रियाकेलिस्पृशो भूषणावाससां ॥ सहस्रदावसंवेव सर्वसंयुहं स्मृतम् ॥ भक्षैर्वीर्यदिवा
भोजैर्वस्त्रैर्माल्यैस्तथैव च ॥ संप्रेषणमार्गोर्गर्धश्च सर्वसंयुहं स्मृतम् ॥ दर्पणाद्यादिवा मोहाद्या
द्यया वा स्वयं वदेत् ॥ मयेयं भुक्तिपूर्वतित्तच्च संयुहं स्मृतम् ॥ पारौ यच्च निगृहीयाद्देवं वस्त्रात्

॥ रामः ॥

॥ २५ ॥

रेयिवा॥ निष्टतिष्टेतिचब्रूयात्सर्वसंयहरांस्मृतं॥ स्वजात्यातिक्रमेपुंसामुक्तमनमसाहसम्॥ निपर्य
 येमध्यमनुषतिलोमेषुमापरा॥ कन्यायामसकामायांछंगुलस्यावकर्त्तनम्॥ उत्तमायां वधस्तेव
 सर्वस्वहरांतथा॥ सकामायानुकन्यायां सवर्गोनास्तेतिक्रमः॥ किंतुलङ्घ्यसंकृत्यसहैवेनांसमुद्ध
 हेत्॥ मातामातृस्वसाश्वश्रुमानुलानीपितृस्वसा॥ पितृव्यसरिवशिष्यस्त्रीरागिनीतत्सखीसुखाः॥ उद्दि
 ताचार्यभार्याचसंगोत्राशरगोगता॥ रात्रीप्रवृजिताधात्रीसाध्वीवर्गोत्तमाचया॥ आसामन्यतमाङ्गत्वा
 उरुतपठदाहृतः॥ शिष्योत्कर्त्तनोदरागानान्यस्तत्रविधीयते॥ पथुयोन्यामतिक्रम्यविनेयःसश
 तदमं॥ मध्यमंसाहसंगेषुनदेवात्तावसापिथ॥ अगम्यगामिनःशक्तिदरागोराजाप्रचोदितः॥ प्राय
 श्चित्तविधावत्तप्रायश्चित्तविशोधनं॥ स्वेरिगपावासरणीवैश्यादाशीनिष्कासिनीचया॥ गम्याःसुरा
 उलोम्येनस्त्रियोनषतिलोमतः॥ अस्मैवतुभुजिष्वासुदोषस्यासुरदारवत्॥ अनुत्पन्नपजायासुपति

गम्याअपिहितोपेपायदिनाःसुपरिग्रहाः॥१॥

॥ नीति ॥

॥ २२ ॥

प्रेयाद्यदिस्त्रियाः॥ नियुक्ता गुरुभिर्गच्छेदेव पुत्रकाम्ययाः॥ सचतोऽपि पश्येत्तर्थापुत्रजन्मनः॥ पु
त्रजाते निवर्त्तेत विप्रवस्पादतेत्यथा॥ घृतेनाभ्यर्ह्याचारिणैर्लाना विष्कृतेन वा॥ मुखात्पुर्व्वपरिह
रन्गोत्रेणाचारपसंस्पृशेत्॥ स्त्रियं पुत्रवती वंध्यानीरजस्का मनिच्छतीम्॥ न गच्छेद्भूमिनि निन्दामनि
युक्ताञ्च वंधुभिः॥ अनियुक्ता च यानां देवराज्जनयेत्सतम्॥ राजा जातमेतत्कीयत माहुर्वर्मवादि
नः॥ तथा नियुक्ता भार्याया पवीनां ज्ञायसे बनेत॥ यवायसोऽपि वा ज्ञायामुतो गुरुतत्पगे॥ कुले
तदवशेषे तु सन्नानार्थं न कामतः॥ नियुक्ता गुरुभिर्गच्छेद्भ्रातुर्भार्या पवीपसः॥ अविद्यमाने तु पुत्रौ रा
जा वास्य कुलक्षये॥ ततस्तद्वचनाद्गच्छेदनुशिष्यस्त्रिया सहः॥ पूर्व्वेनेनैव विधिना स्नातां पुंसवने भु
ञ्चीन्॥ सकृदागर्भधाना द्वाकृते गर्भस्तुषेवमा॥ अतोऽन्यथा वर्त्तमानः पुंसास्त्रीवापि कामतः॥ विने
यो सुभृशराजा किलिषीत्यादनुग्रहात्॥ इष्ट्या मूया समुच्छेत्संरम्भरागहेतुके॥ दम्पती विवदेया

॥ रामः ॥

॥ २२ ॥

नान्नज्ञातिषु न राजनि ॥ अन्योन्यं त्यजतोर्त्नातः स्यादन्योन्यविस्मृतयोः ॥ स्त्रीपुंसयोर्नमूदायाव्यभिचा
रादृतेस्त्रियः ॥ व्यभिचारास्त्रियामौ राद्यमधः शयनमेव च ॥ कदन्तञ्च कुत्वासञ्च कर्मञ्चावत्करोरुन
म् ॥ स्त्रीधर्मश्च सर्वस्वागर्भविषं सिनीतथा ॥ भर्तुश्च वधमिच्छन्ती स्त्रियं निर्वासयेद्गृहान् ॥ अनर्थशी
ला सततं ॥ तथैवापियवादिनी ॥ पूर्वोसिनी च या भर्तुः स्त्रियं निर्वासयेद्वधः ॥ वंध्या स्त्री जननी निन्द्या
षतिकूलाञ्च सर्वदा ॥ कामं तोना भिनन्देत्त सर्वत्रेवं न दोषभाक् ॥ अनुकूलामवागुच्छादक्षा साध्वी
षजापतिम् ॥ त्यजं भार्यामवस्थाप्यो राज्ञा दराडनभूयसा ॥ अज्ञानदोषामूढयानिर्गतावान्यमभि
ता ॥ वंधुभिस्मनियोक्त्या निर्वधुः स्वयमावजेत् ॥ गते मृते पवर्जिते चैवैथ पतिते पतौ ॥ पञ्चखा
पत्न्युनारिणां पतिरन्ये विधीयते ॥ अष्टौ वर्षाण्युदक्षेत्तवास्त्राणीषेधितं पतिं ॥ अपमृता तु चत्वारि
परतो न्यसमाश्रयेत् ॥ क्षत्रिया षष्ठमतिष्ठेत्पमृता समास्त्रयः ॥ वैश्या पमृता चत्वारि दसमे वि

॥ नीति ॥

॥ २३ ॥

नरावसेत ॥ नश्रुजायाः स्मृतः कालो न च धर्मव्यतिक्रमः ॥ विशेषतो प्रसूताया सम्यक्सरपरास्थितिः ॥
अप्रवृत्तौ स्मृतकालरूपेषोषितयोयितां ॥ विवनिश्रूयमानेन स्यादेव हि उगो विधिः ॥ प्रजाप्रवृत्तौ
भूतानां मृष्टिरेषा प्रजापते ॥ अतो न्यगमने स्त्रीणां मेव दोषो नाविद्यते ॥ आनुलोम्येन वर्णानां यज्जन
सविधिस्मृतः ॥ पतिलोम्येन यज्जनसंज्ञेयो वर्णमङ्कारः ॥ अनन्तरः स्मृतः पुत्रमेकान्तरस्तथा ॥ छ
नरश्चानुलोम्येन तथैव पतिलोमतः ॥ उग्रः पारावशश्चैव निषादश्चातुलोमतः ॥ उत्तमभ्यस्य यस्त्रि
भ्यः श्रुदापुत्राः प्रकीर्तिताः ॥ शास्त्रगणा अपि चाराडालसूतवेदेहकावपि ॥ अपरेभ्योऽप्यस्त्रिभ्यो विज्ञे
यः पतिलोमतः ॥ अमृष्टो मागधश्चैव शान्ताचक्षत्रियसुतः ॥ आनुलोम्येन यत्रैको दोषो ज्ञेयो पतिलो
मज्ञौ ॥ वैश्यापुत्रास्तथा मृष्टेयवनायोगवानपि ॥ पतिलोम्येन यत्रैको दोषो ज्ञेयो चान्वलोमज्ञौ ॥
सूतायाः पतिलोमासु ये जाता पतिलोमजाः ॥ ते मङ्काराः श्रुपाकाशास्तेषां त्रिः सप्तको गराः ॥ सव

उत्रः

॥ रामः ॥

॥ २३ ॥

र्णावसराणीपत्रः क्षत्रियायामननरः॥ अम्वर्योगौ तथा पुत्रैर्विवंक्षत्रियैर्वेषयोः॥ एकान्नरसुदौघकोवे
 स्मायावसराणामुतः॥ शूद्रायां क्षत्रियान्नदन्त्रिषादोनामजतये॥ शूद्राभ्याम्यववंसूत्रेवास्मिन्नंरमुतम्॥
 आनुलोमेनवर्णाना पुत्राज्येते प्रकीर्तिताः॥ मृतश्चमागधश्चात्तौ पुत्रावायोगचस्तथो॥ पतिलोम्येनवे
 र्णानां तद्वदेते प्यरनराः॥ वास्मरणेपकान्नरं वैष्णमृतवैदेहका सुतम्॥ क्षत्रारं क्षत्रिशूद्रात्पुत्रमेकान्नर
 नतः॥ चन्नरः प्राणिलोम्येनयोपिष्टः सतिशंकरे॥ चराणालो जायते शूद्रास्मणीयचमुज्यति॥ राजापरी
 क्षन्नयथा जायते वर्णसंकराः॥ इति स्त्रीपुंसयोगसज्ञचामविवादपदं समाप्तं॥ १२ ॥ ॥ वि
 भागैर्यस्यपि यस्य पुत्रैर्यच्च प्रकल्प्यते॥ दायभाग इति पोक्तं तद्विवादपदं बुधैः॥ पितर्यर्थमृते पुत्रा
 विभजे युद्धेनंयितु॥ मातुर्दहितरोभावे दुज्यत्तृणां तदन्वयाः॥ मातुर्निवृत्ते रजसि पाप्मा सुभगिनीषु
 चानिरेस्तचापिरमरापितर्यपगतस्मरेह॥ पित्रैव वास्वयं पुत्रा विभजे द्यमि स्थितेः॥ ज्येष्ठं श्रेष्ठ

तस्मादाजा विशेषेण परिक्षां वरा संकरात्॥ ४

या
 द्वा

॥ नीति ॥

॥ २४ ॥

विभागेन यथैवास्ममति भवेत् ॥ विभ्रया द्देहतः सर्वो जेष्टो धाता यथा पिता ॥ धाता शक्तः कनिष्ठो
वा भक्त्येक्ष्य कलेक्रिया ॥ शौर्यं भार्या धनं हित्वा यच्च विद्या धनं भवेत् ॥ श्रीशोपेता न्यविभज्या निप्रसा
दाय च पितृकम् ॥ मात्रा च स्वधनं न नयं स्मै स्यात्प्रीतिपूर्वक ॥ तस्याप्येव भवेद्भर्मा माता पीष्टे यथा
पिता ॥ अध्याग्या ध्यावह्निकं भर्तृदायस्तथैवा धाता दत्तं पिभृभ्याञ्च घृदिधं स्त्री धनं स्मृतम् ॥ स्त्री
धनं तदपत्यानां भर्तृगाम्य प्रजासतु ॥ बालादिषु च तुष्टा दुःपितृगामी तरेषु तु ॥ कष्टं विभ्रया द्वा
नुर्ये विद्यामधिगच्छतः ॥ भागं विद्याधनात्तस्मात्सलभेनाश्रुतोपि सम ॥ वैशो वैशायना कामो दशा
दंश स्वतो धनात् ॥ पिशं दव्यमप्यश्रित्य न चेत्तेन तदा हृतम् ॥ द्वावंशौ प्रतिपद्येत विभजन्नात्मनः पि
ता ॥ समं सभागिनी माता पुत्राणां स्यात्स्मृतं ते पतौ ॥ ज्येष्ठाय श्रोधिको देयः श्रेष्ठाय तु वरः स्मृतः ॥ स
मांशभाजः शेषाः सुरप्राप्ता भगिनी तथा ॥ क्षेत्रे ज्येष्ठे पिपुत्रे सुतद्वज्जातेषु धर्मतः ॥ वर्णावरेष्टं स

॥ रामः ॥

॥ २४ ॥

हनिरूढजातेषु कुमातः॥ पित्रेव तु विभक्तौ ये हीनाधिकसमेद्धनैः॥ तेषां सखधर्मस्यासर्वस्य हि पि
 ताप्रभुः॥ कारीनस्य महोदस्य जायते प्राणायश्च जायते॥ तेषां वोढपिता ज्ञेयांस्तैश्च भागहारा स्मृताः॥ अज्ञा
 तपितृको यस्तु कारीनो गूढमातृकः॥ माता महापदया तस्य पिण्डमृदुहेरतः॥ ज्ञाता ये धनियुक्ता यो
 मेकेन वडुभिस्तथा॥ अरिष्टभागस्तैर्वीजिनो मेव तस्मिन्॥ द्युस्तैर्वीजिनः पिण्डमाता चेदुल्कतो
 हता॥ अशुल्कोपनतायां तु पिण्डदावोदुस्वते॥ पितृहिपतितः पिण्डो यश्च स्यादौपपतिकः॥ अरसा
 अपि नैते सखभेदक्षेत्रजाः कृतः॥ दीर्घतौ वामययस्ता जडोन्मत्ता न्वयद्भवः॥ भक्त्या स्यः कुलमैते
 तत्पुत्रास्तं शभागिनः॥ द्विरमुष्मा यशा द्युष्टाभ्यां पिण्डोदके पृथक्॥ अक्षादक्षं शमादयुर्वीजिक्षे
 त्रिकयोस्तथा॥ संसृष्टिनां तु यो भागस्तैर्षोमेव स इष्यते॥ अनन्येतां शभागोऽपि निर्वीजो धितराशि
 यात्॥ भ्रातृणामप्यन्येयं कश्चित्त्वेत्येव जेतवा॥ विभजे युद्धं न न स्य शेषास्ते स्वीधनं विना॥ भराणां चा

॥ नीति ॥

॥ २५ ॥

स्य कर्त्तारि स्त्रीणां मानी वितक्षयात् ॥ रक्षन्ति शय्यां भर्तुं श्रेयादृष्टिं नृपि नरा सुतः ॥ स्याद् दद्याद् दृष्टिना तस्याः
पि शशभरगोमतः ॥ आसंस्काराद्भजदेनापरतो विभ्रमात्पतिः ॥ मृते भर्तुर्य पुत्रायाः पतिपक्षः पुनः
स्त्रियः ॥ विनियोगान्तिरक्षा सुभरगो च स ईश्वरः ॥ पतिक्षीणोपति कले निर्मनुष्ये निराश्रये ॥ तस्मिन्पि
राउ पुत्रासत्पुपित पक्षः पुनः स्त्रियः ॥ पक्षदयावसाने राजा भर्ता स्त्रियः स्मृतः ॥ सतस्याभरगो कुर्यात्
त्रिगर्हीयान् यथ्युताम् ॥ स्वातंत्र्याविपरास्यने कले जाता अपि स्त्रियः ॥ अमृतन्यमतस्मासां प्रजाप
तिरकल्पयेत् ॥ पितारक्षन्ति कौमारभर्तारक्षन्ति यौवने ॥ पुत्रोरक्षन्ति वैधव्येन स्त्री स्वातंत्र्यमर्हति ॥ य
दिष्टं दायभागे भ्योदत्तार्णमेतत्कञ्चयत् ॥ भ्रातृभिस्तदिभक्तव्यमृणी न स्याद्यथापिता ॥ ये वाञ्छन
कृतापि त्रासंस्कारविधयः कृमात् ॥ कर्त्तव्या भ्रातृभिस्तेषां पैतृको देवतदनात् ॥ अविद्यामानेपि श्रेय
स्वाङ्गाडुद्रुत्पवापुनः ॥ अवस्यकार्या संस्काराभ्रातरां पूर्वसंस्मृतेः ॥ कुटुम्बार्थेषु चोयुक्तास्तत्कार्ये क

॥ समा ॥

॥ २५ ॥

रुतेचयः॥ सभ्रातृभिर्वृहणीयोगासाछादनवादनैः॥ विभागधर्मसंदेहेदायादानांविनिर्णयः॥ ज्ञातिभिर्भाग
लेखेभ्यः॥ एथकार्याप्रवर्णनाम्॥ भ्रातृगामविभक्तानामेकोधर्मप्रवर्तते॥ विभागेसनिधर्मोपिभवेदेवा
एथकथक॥ दानग्रहणपश्वन्नगृहक्षत्रपरिग्रहः॥ विभक्तानांएथकज्ञेयाः॥ पाकधर्मो गमव्यया॥ सा
क्षित्वं प्राप्तिभोव्यञ्जद्वानग्रहणमेवच॥ विभक्ताभ्रातरः॥ कुर्युर्नविभक्तास्परस्परम्॥ येषां देताः क्रिया
लोके प्रवर्तन्ते स्वरिक्ताम्॥ विभक्तानवगच्छेयुः लेख्यमप्यनरेगाताम्॥ यशोकजातावहवः॥ एथग्वर्मा
एथक्रियाः॥ एथग्वर्मगुणोपेतानकृत्येनेषुसम्पत्ताः॥ साभागा न्यदिदृष्टेतिविक्लीरणीयुरथापिवा॥ क
र्युर्नयेत्यंतत्सर्वमीषास्तेस्वधनस्पतुः॥ डोरसःक्षेत्रजस्यैतपत्रिकापत्रवच॥ कारीनश्चसहोदृश्चगूढो
त्पन्नस्तथैवचापौनर्भधापविदृश्यलक्षक्रीतः॥ कृतस्तथा॥ स्वयंचोपगतपुत्रादादशोतेपुकीर्तिताः॥ तेषां
षट्द्वदुदायादाः षडुदायादवाश्ववाः॥ पूर्वपूर्वः स्मृतः श्वेदोजघनोयोपमुनरः॥ कमादेतेपयथेते

॥ नीति ॥

॥ २६ ॥

तेपितरितदनम् ॥ ज्ञायसो ज्ञायसो भावेन धन्यस्तदवाप्नुयात् ॥ पुत्राभावे तु इह ता तु न्यसन्नानदर्शनात्
पुत्रश्च इह ता चोक्तौ पितुः संतानकारको ॥ अभावे इह तृया तु स्वकृपा बांधवा मन्था ॥ ततः स्वजात्या
सर्वेषां मभो वरा जगामितत ॥ अन्यत्र वा स्रगानो तु राजा धर्मपरायणाः ॥ मस्त्रीणां जीवनरथा देवदय
विधिः स्मृतः ॥ इति दायविभागं नाम विवादे पदं समाप्तम् ॥ १३ ॥ ॥ महसा क्रियते कर्म यत्कि
ञ्चिद्वलदर्पिते ॥ तत्साहसमिति प्रोक्तं स हो वलमि हो च्यतः ॥ तत्पुनस्त्रिविधं ज्ञेयं प्रथमं मध्यमं तथा ॥
उत्तमं चेति शास्त्रेषु तस्योक्तं लक्षणं यथैक ॥ फलमूलोदकादीनां क्षेत्रोपकरणास्य च ॥ भूक्षेत्रापापमर्दा
द्यैः प्रथमं साहसा स्मृतं ॥ वामः पश्चिन्नपानानां गृहोपकरणास्य च ॥ एतेनैव प्रकारेण मध्यमं साहसं स्मृ
तम् ॥ व्यापारो विषयश्चाद्यैः परदारप्रधर्षणम् ॥ पारोपरो धियच्चान्यदुक्तं मुनिसाहसं ॥ अस्पदराजः
क्रियोपक्षैः प्रथमं साहसावरम् ॥ मध्यमं स्पतुशास्त्रैर्ज्ञेयः पञ्चशतावरः ॥ विधः सर्वस्वहरणं पुरात्रि

॥ रामः ॥

॥ २६ ॥

वासनांकारे॥ तदंशे छेद इत्युक्तादरा उत्तमसाहसे॥ अविशेषेण सर्वेषामेव दरा विधिः स्मृतः॥ वधा
दृते वास्तरास्य नवधवास्मरोगा हन्ति॥ शिरसो मुंराडने दराः स्तस्य निवासने परात्॥ ललोटावाभिषक्ताः
पर्यासांगे भूमेन च॥ स्यातां मे च हृद्यो धौ धृतदराः तु पूर्वयोः॥ धृतदराः प्रप्य संभोज्या ज्ञेय उत्तमसाह
से॥ तस्मैव भेदः स्तेयं स्याद्विवेकस्तत्र नुच्यते॥ अपि साहसमाक्रम्य स्तेयमादुच्छलेन तु॥ ते दपि त्रिविधं
ज्ञेयं दवापेक्षं मरीषिभिः॥ शुद्धमध्यात्तमानां तु दवाणां मय कर्मणां॥ मृतज्ञा राडासनं स्वस्थिदाम्
चर्मतृणानि च॥ शमी धान्यकृता मज्ज्व शुद्धं दव्यमुदाहृतं॥ वासकोशे यवर्ज्यं च गोवर्ज्यं यस्य स तथा॥
हिरण्यवर्ज्यं लोहं च मध्वं वीहियवावपि॥ हिरण्यपरत्नकोशे यस्वीपुंगो गजवाजिनः॥ देववास्तरा रासा
श्च दवा विज्ञेयमुत्तमम्॥ उपार्यैर्विविधैरेवा कलयित्वा पकर्षणम्॥ सप्तमत्तपमनेभ्यः स्तेयमादु
र्मरीषिणाः॥ सहोदयदरा स्तेयं होढे स तु पभोगतः॥ अङ्गाधसज्जनैर्कार्षादनाय ययतस्तथा॥

॥ नीति ॥
॥ २७ ॥

भक्तावकाशदातारस्तेनानां येव स र्प्यताम् ॥ शक्ताश्च ये उपेक्षन्ते ते पितृदोषभगिनः ॥ साहसेषु यस्मिन्
वोक्तं स्त्रिषु दण्डे मनीषिभिः ॥ मरुवदण्डे स्ते ये पिङ्गेषु त्रिषु कृत्वा ॥ गवादिषु पुनरेषु द्वयेषु पृथक्तेषु
च ॥ पदेनान्वेषणां कुर्यात् मूलाद्विपदो जराः ॥ ग्रामेषु ते विधीते वायत्र सन्निहितं पदं ॥ बोटव्ये तद्भवन्ते न
न चेदन्यत्र तत्र येनापदे प्रमूढे भाने वा विषमभ्याजना नित्ये ॥ यत्रासन्नतरो ग्रामेषु ते वातत्रयात्तपेत् ॥
॥ समेध्वनिभवे यत्र स्ते यत्रा योश्चिर्जनः ॥ पूर्वापदौ नेर्दृष्टो वा संसृष्टो वा डरात्मभिः ॥ ग्रामेष्वध्वेषां कुर्यात्
युष्मदण्डालवधकादयः ॥ रात्रिं संचारिणो येन वहिः पालावजेषु च ॥ स्तेनेष्वलभ्यमानेषु राजा दद्यात्सुतो
गृह्णात् ॥ उत्पक्षमारोग्ये तस्मिन् नर्मोदार्थाच्च दीयते ॥ इति साहसनाम विवादपदं समाप्तम् ॥ १४ ॥ ॥
निष्ठुराशीलतीव्रधातुदपि त्रिविधस्मृतम् ॥ गौरवात्तु कमाद्यस्य दण्डोऽप्यस्य कमाद्गुरुः ॥ साक्षेपं निष्ठु
रं ज्ञेयं मशीलं न्यङ्गसंहितम् ॥ यातनीर्यैरुपाकोशैस्तीक्ष्णमाहुर्मणीषिणः ॥ परगात्रेष्वभिप्रायो हो हस्तपा

देशजाति कुलादीनामाकोशतन्त्रसंहितम् ॥ यच्च चरितकृतार्थताशास्यत इत्यने ४३

॥ एतम् ॥
॥ २७ ॥

रायुधादिभिः॥ तस्मादिभिश्चोपघातं दराउपाहृष्य उच्यते॥ तस्मापि दृष्टं त्रैविध्यं मध्योत्तमक्रमात्॥ अ
वगूरगानिः संगपातनक्षत्रदर्शनैः॥ दिनमध्योत्तमानां तु त्रयाणामपकर्षणात्॥ त्रीणेष्वसहस्राणां दु
स्तत्र कर्षकशोधनमाविधिः पञ्चविधस्तृकस्तयो रूभयोरुपि॥ विशुद्धिदराभाक्ष्वच्च तत्र समं ध्यते तदा
॥ पारुष्यं संभवोत्पन्ने सहसा शुद्धयोर्द्वयोः॥ सहन्यते पक्षमते दराउधोर्हि निवर्त्तते॥ पारुष्यदोषावृत्तेः
सुगयं भस्य हनयोः॥ विशेषश्चेन्नश्यत विनेयः स्यात्समस्तयोः॥ पूर्वपाक्षारपेक्षानियतं स्यात्सपरा
भाक॥ पश्चाद्यः सोप्यसत्काशपूर्वे तु विनयो गुरुः॥ द्वयोरापन्नयोस्तुल्यमनुवध्नातियो पुनः॥ सतयो
दराउमाप्नोति पूर्वो वायुर्दिवेतरः॥ श्वपाकपराउचराणालव्यङ्गेषु धध्वतिषु॥ हस्तिपुत्राण्यदारेषु उ
वाचार्यान्तशेषु च॥ मर्यादातिक्रमे सद्यो घातस्वातु शासनम्॥ न च तदराउ पारुष्यदोषमादुर्म
रापि राः॥ यमेव ज्यभिर्वर्त्तेरनेते सत्तं जनन्त्यु॥ सस्वविनयं कुर्यान्न तद्दिनं यमाग्नृपः॥ मलास्

॥ नीति ॥
॥ २८ ॥

नेमनुष्याणां धनमेवामलात्मकं ॥ अपि नाद्यातयेद्वा जानार्थदशो न दशायेत् ॥ शतं वा स्रगामाकुष्य शत्रि
यो दशमर्हति ॥ वैश्योऽर्धशतं देवाशूद्रस्तु वधमर्हति ॥ पञ्चास्रद्वालस्रगो दशः शत्रियस्याभिसंमते ॥
वैश्यस्यार्धपञ्चाशच्छूद्रैश्चादशकोदमः ॥ समवर्गादिजानीनां दशैव व्यतिक्रमे ॥ वादेऽथ वचनीये
षु तदेव द्विगुणा भवेत् ॥ कानं वाप्यथ वा खन्नमनं वापि तथा विधम् ॥ तथेनापि कुवन्दाध्यादशः
कार्वायणावरम् ॥ न के ल्विषणो यदेतच्छास्यतः कृतपाचनं ॥ न राजा धृतदशसु दशभाग्यो व्यति
क्रमेत् ॥ लोकेऽस्मिन्नावव्यावदशो च संप्रकीर्तितौ ॥ ब्राह्मणाश्चैव राजा च तौ हीदं विभृजौ जगत्
॥ यत्तितप्यति ते तु क्वाचोरं चोरंति वा पुनः ॥ वचनानुत्पदोषः स्यान्मिथ्यादिर्होषतां बुजेत् ॥ नाम
जातिग्रहणं धेयामभिज्ञो ह्येता कुर्वतः ॥ निवेयो यो मयः सक्तः शूद्रस्याष्टो दशाङ्गुलः ॥ धर्मो यदेतद
र्थादिजानामस्य कुर्वतः ॥ तत्र मासे चर्येते लवके श्रोते च यार्थिवः ॥ यनाङ्गेनाचरो वरगो ब्राह्मण

॥ समः ॥
॥ २८ ॥

स्वापराधुयात्॥ तदङ्गस्य छेत्तव्यमेव उद्धिमवाधुयात्॥ समासनमभिडे पुरुत्कृष्टाचरवर्गजः॥
करीदेशे क्कानिवास्यास्थिदेशाविकर्तयेत्॥ अर्धनीचीवतो दर्पाद्वातोर्ध्वे दयेन्नयः॥ अवसूत्रयतः
शिषागुमपशक्यतो उद॥ केन्नेषु गृह्णतो हस्तौ छेदयेदधिधारय॥ पादयोर्नामिकायाञ्चयीवा
याह्वयोषु च॥ त्वग्नंदकः शतदराग्नौ लोहितस्य च दर्शकः॥ मासभेदानुर्वर्तिनः काः प्रवास्यन्धस्थिभे
दकः॥ उपाकुष्पचराजानेवर्मनिश्चेव्यवस्थितं॥ जिह्वा छेदा भवेदुद्धिः सर्वस्य हरणो नवा॥ राजनि
प्रहरेयस्तु कृताङ्गस्यापि उर्मिति॥ श्रुत्यनुयानो विपचेदुल्लहत्या छेत्तावरम्॥ पुत्रापराधेनपितान
शुनीशुनिदराभाक॥ नमर्करोचतत्स्वामीभिरेव प्रहितानेवेदिति॥ इति वासाह्वयोदरादयारुष्य
नामविवादयदंसमाङ्ग॥ १५ ॥ ॥ अक्षतप्रशलाकोर्ध्वे देवनंजिह्वकारितम्॥ पशोः कीतादयो
भिश्चपदयुतसमाकृत्यमा॥ समिकं करयेयुतंदेयंदद्याच्चतत्कृतः॥ देशकनुशतं हृदि सत्रस्याशू

॥ नीति ॥
॥ २५ ॥

तकारिता ॥ विरस्यस्तान्यतन्पुत्राय हेयुरक्षेदेवित ॥ जयस्यादुपरस्याडुः कितवस्यापराजयः ॥ कितवे
स्वेवतिष्ठेयुः कितवासंशयं प्रति ॥ तद्वदते वां डकोरः सुप्तस्वचसाक्षिणाः ॥ अशुद्धकितवो नान्यदा
श्रयेयुतमराडलम् ॥ प्रतिह्न्यान्सन्निकंदाययन्तस्मिष्टतः ॥ कृदाक्षेदेविनः पापानि भंजेयुतमरा
लात् ॥ करोठक्षमालामासज्यसज्येषामिदयः स्मृतः ॥ इति युतसमाकयं समाप्तम् ॥ १६ ॥ ॥ प्र
कीर्णाके पुनर्ज्ञेयं व्यवहारतया श्रया ॥ राज्ञामाप्रतीघातस्तत्केर्मकराजन्तथा ॥ पुत्रपदानं संभेदः
पुत्रतीनांतथैव च ॥ यावदाडने गमश्चेगी गराधर्मविपर्यया ॥ पितृपुत्रवित्वाश्च प्रायश्चित्तव्यति
क्रमः ॥ प्रतिगाहविनोमश्चकोपआश्रुमिणामपि ॥ वर्णाशङ्कारदोषश्चतद्वृत्तिरियमस्तथा ॥ तद्वृ
यच्च पूर्वेषु सर्वतंभ्यामुकीर्णाके ॥ राजन्वतहितः सर्वानाश्रमां प्रतिपालय ॥ उपायैशास्त्रविहितैश्चत
भिः प्रकृतेस्तथा ॥ न्यायायेतत्रदंडोनराज्ञाज्ञानेनयत्कृतम् ॥ तदप्यन्यायविहिते पुनर्न्यायेनिवेशये

॥ रामः ॥
॥ २६ ॥

ॐ आयुधान्यायुधीयानां वाज्यादीनां मनीषिणां ॥ वेद्यास्त्रीणां मलकोरोवाद्यातोद्यानितदिशम् ॥ यच्च
यस्योपकरांयेन जीवन्तिकारकाः ॥ सर्वस्वहरणोपेतं न राजा हर्तुमर्हति ॥ यो यो वर्गो वदीयेत यो वा
डेकमनुव्रजेत् ॥ तन्न दृष्ट्वा श्वतो योगात्पुनस्तथापयेत्यथिः ॥ अशास्त्रोक्तेषु चान्येषु पापयुक्तेषु कर्म
सु ॥ प्रसमीक्ष्यात्मनो राजा दण्डेषु पातयेत् ॥ श्रुतिस्मृतिविरुद्धञ्च भूतानामहितञ्च यत् ॥ न त्र
सर्वर्तयेद्वाजा प्रवृत्तञ्च निवृत्तयेत् ॥ अभावादिरत्नञ्च द्विपदां यथिवीपतिः ॥ क्षिप्रं धादण्डविधा
च्च यदि नौ न पथ्यते ॥ यदि राजान सर्वेषां वर्गानां दण्डधारकः ॥ कुर्यात्पथो व्युपेतानां विनम्ये प
रिमाः प्रजाः ॥ बालराणं बालराजस्यां क्षत्रियाक्षात्रमुत्सृजेत् ॥ स्वकर्मजन्मवैशम्पशूः सर्वविशे
षयेत् ॥ राजानश्चैदादुरिष्ये यथिव्यां दण्डधारणम् ॥ भूलेर्मत्स्यानि चाभित्युर्ध्वलावलबन्त राः ॥ स
तामनुग्रहे नित्यं समतान्निग्रहस्तथा ॥ एष धर्मस्मृतौ राजा मर्थाश्चामित्रधीनतात् ॥ न लिप्यते य

॥ श्रीति ॥
॥ ३० ॥

थावक्रिर्दृष्टुश्चदिमाः प्रजाः ॥ नलिप्यतेतथाराजादरांडड्येष्टयातयन ॥ आत्मानेजः पार्थिवानां साचवा
चिप्रतिष्ठिता ॥ तेयदूयुरसन्मदासधर्माव्यवहारिणां ॥ राजानामचर ॥ त्वं वा साक्षाद्भूमौ महस्वदक
॥ नतस्यात्तामतिकम्पमनिष्टे रं प्रजाक्वचित् ॥ रक्षाधिका रादीशत्वाद्भूतानुग्रहदर्शनात् ॥ यदेवराजा
क्रियतेन त्वमारा मिति श्रुतिः ॥ निर्गुणोपियथास्त्रीणां पूज्यस्त्वयि स्मदा ॥ प्रजानां विपुला येव
पूज्यवत राधियः ॥ तपकीताः प्रजाराजः प्रभुरासान्नतो नृपः ॥ तस्मान्नद्वचसि श्रेयाचाक्ता चेष्टानरा
श्रयात् ॥ यज्वरूपाणि राजानो धारयन्पमितौ जसः ॥ अग्नेरिदं स्पृशोम स्पृशोम स्पृशोम धनं दस्य च ॥ कारणा
वर्तिमिन्नेवायदा कोधवशकृतः ॥ प्रजादहति भूपालस्तदा निरभिधीयते ॥ यदा तेजः समालंब्य विजि
गीषु रुदायुधः ॥ अभियाति परं राजा तदेदं मुदा हृतः ॥ विगतकोधसन्तोपो हृष्टरूपो यदा नृपः ॥ प्रजा
नां दर्शनं याति सोम इत्युच्यते तदा ॥ धर्मासनगतः श्रीमान्दराधनयदानृपः ॥ समः सर्वेषु भूतेषु तता

॥ रामः ॥
॥ ३० ॥

वैवस्वतोयमः॥यदान्वर्थिगुरुःप्राज्ञोऽमृत्यादीनवनीपतिः॥अनुगृह्णातिहोनेनतदासधनदःस्मृतः॥अत
स्मान्नावजानीयान्नाकोशेनविशेषयेत्॥अज्ञयाज्वावतिष्ठेतःमृत्युःस्यान्नदतिक्रमात्॥तस्यवृत्तिःप्र
जारक्षादृष्टप्राज्ञोपसेवनं॥दर्शनंव्यवहारगणामात्मनश्चैवरक्षणम्॥बालगानुपसेवेतनित्यंराजास
माहितः॥संयुक्तैर्बालगणैश्चमूलंलोकाभिरक्षणे॥बालगस्यापरीक्षितोराजन्यासतमगतः॥प्रथमं
दर्शनंप्रातःसर्वेभ्यश्चापिवादनम्॥अन्यत्रेभ्यःसंसेभ्योमार्गदानञ्चगच्छतः॥भिक्षुहेतोःपरागारेष्वे
वशश्वानिवारितः॥समित्युषोदकारेषुघ्नतेयमपरिग्रहात्॥अनाक्षेपःपरेभ्यश्चसम्भाषश्चपरस्त्रियाः
नदीष्वेवतनस्तारःपूर्वमुत्तारगानथा॥तरेष्वभुल्लदानञ्चनचेद्वारिण्यपमस्यतत्॥वर्त्तमानोर्ध्वनि
श्रुत्तो गृह्णन्निवसंस्वयम्॥बालगोनापराधेतिद्विविधंयज्ज्वमूलकान्॥नभिःशक्ताचपतितात्रदि
षोऽनचनस्तिकान्॥नसोपधन्नामिमन्नंनदातारस्यपीन्यचा॥अर्थानांभूरिभावाच्चदेयत्वाच्चमहात्मनां

॥ नमो ॥

॥ ३१ ॥

श्रैयां प्रतिगृहो राजामनेषो वासरा दते ॥ वासरा श्रैव राजानवावप्येतौ धृतवर्तौ ॥ नैतयोरनरं किञ्चित्
जाधर्माभिरक्षणात् ॥ धर्मज्ञस्य गुणज्ञस्य रक्षार्थं शासतोऽर्चिनः ॥ मध्यमे वेधनं पादुसीक्षा स्यापिमही
पते ॥ अर्चिनामर्चिनां च सन्निपातो यथा भ्रमः ॥ समुदे समनो याति तद्वज्राधना गमः ॥ यथा चाग्नौ स्थि
तं दीपे शुचिमायाति काञ्चनं ॥ - - - - - गमां सुवे शुचिमायान्ति राजसु ॥ यस्य कश्चित्त्वद्वयं वासरो
भ्यः प्रयच्छति ॥ न जाज्ञाप्यनुमन्तव्यमेव धर्मस्तनातनः ॥ अन्यत्र काराडचिद्रूमे - षड्रागसहितः
॥ वलिस्तस्य विहितः पुजापालरचेतनम् ॥ शक्यं तत्पुनरादातुं यदा वासरा संस्कृता ॥ वासरा स्य तु य
द्वत्तं न तस्यापहरेत्पुनः ॥ दानमध्ययनयज्ञतस्य कर्म लक्षणा ॥ याजनाध्यापने वृत्तिस्तृतीयस्य प्र
तिग्रहः ॥ स्वधर्मं वासरा स्तिष्ठं वृत्तिमाहो रयेत्कृताम् ॥ नासद्वाः प्रतिगृहीयावर्गो भ्योनिर्यमे मति
॥ अर्चिर्वचनाय स्य अर्चिर्भवति पूरुषः ॥ अर्चिश्चैवा अर्चिस्तथा कथं राजानं देवतसा विडर्यस्व

॥ रामः ॥

॥ ३१ ॥

देवतं राजो ज्यमितने जसः ॥ तस्य ते प्रतिगृह्णते न लिप्यते हि जातयः ॥ लोके स्मिन्मङ्गलान्यथैवास्म
 रोगो हतो शतः ॥ हिरण्यमर्पिरादित्यर्पणं राजानं स्वचा ॥ स तानि सततं पश्यन्नमस्येदं च येन यः ॥
 ॥ पदक्षिणाञ्च कर्वात तथा स्यात्पुनर्हीयते ॥ इति पकीर्णकं नाम विवादपदं समाप्तम् ॥ ७ ॥
 द्विविधा तस्करा ज्ञेयाः पराध्यापहारिणः ॥ प्रकाशाश्चाप्रकाशाश्च तां विद्यादात्मवान्मपः ॥ प्रकाश
 वञ्चकास्तत्र कूपमानतुलाश्चिताः ॥ उल्कोराकास्माहसिकाः कितवाः पुरापयोषितः ॥ प्रतिरूपक
 श्वैव मङ्गलादेव ह्यनयः ॥ इत्येवमादयो ज्ञेयाः प्रकाशाः लोकवञ्चकाः ॥ अप्रकाशाश्च विज्ञेयाः विहर
 भ्यन्तराश्चिताः ॥ सुप्रायमनाः अनरास्तु यन्मया कर्म ते वैते ॥ तां विदित्वा मुकुशले श्वारैस्तत्कर्मकारि
 भिः ॥ अनुसृत्य गृहीतव्या गूढप्रणिहितैर्नरैः ॥ सभाप्रपापूपशालावेशमद्यानुविक्रयाः ॥ चतुष्प
 थाश्चैतद्यक्षाः समाजापेक्षणा निच ॥ तथैव अन्ये प्रहिताः भुक्ष्याश्चिन्नवादिनः ॥ वराहत्साहये युक्ता

१५ देवतामगं हृष्टाश्च पथग्राग्राथियोचकाः ॥ इत्येवमादयो ज्ञेया अप्रकाशाश्च तस्कराः ॥ ४३

इरापागारापरपा निदेवतायतनानि च ॥ श्वारैर्विदेपभ्येगानि चोपहृणात्त्येह ॥ १

॥ नीति ॥

॥ ३२ ॥

तस्करां पूर्वतस्करैः ॥ अन्नपानसमादानैः समाजोत्सवदर्शनैः ॥ तथा चौर्योपदेशैश्च कस्य स्तेषां समागमं
येतन्नोयसर्प्यनेमृताः परिहिता अपि ॥ तेभिः सार्यगृहीतव्याः सपत्रपशुबांधवाः ॥ यान्नत्रचोरांगृहीया
नान्ताप्यविडम्ब्य च ॥ अवयुष्यच सर्वत्र वध्याश्चित्रवधेनेते ॥ नत्वहोदन्धिताश्चोरावध्या राजाभनागमः
॥ सहोदन्धोपकरणाक्षिपचोरां प्रशासयेत् ॥ स्वदेशघातिनां ये सुस्तथापश्चाद्वरोधिनः ॥ तेषां स
र्वसमादाय भूयो निरास्य कलयेत् ॥ अहोदन्धिर्मृषोच्चोराङ्गृहीतां परिशङ्क्या ॥ भयोपधाभिश्चित्रा
भिष्यास्तथ्ययथाकृते ॥ देशकालदिशं जातिनामवासं प्रतिभ्रयम् ॥ कृत्यर्वसकराचासुः प्रष्टव्या
स्तेर्विनिगृहे ॥ वर्गास्वराकारभेदात्तंसंदिग्धानि वेदनां त ॥ अदेशकोलेदृष्टत्वादासस्याप्यविशोधना
त् ॥ असद्यः पूर्वचौर्यादसंसर्गञ्चकारणात् ॥ लेखैरप्यवगन्तव्यानहोदनेवकेवलम् ॥ दृष्टुं हन्तेय
दिनीशं काष्ठात्तस्करैः पिवा ॥ यदिसृष्टेः शतलेशेन कार्यं स्पृष्टुं पथं नतः ॥ चोराणां भक्तदाय सुस्तथा

॥ तामः ॥

॥ ३२ ॥

केनारश्चैवभाषाणां प्रतिपादनाख्यं च॥ समदशाः स्मृता ज्येष्ठे च पुत्रादयस्त्रिनाम्॥ x ९

मूदकदायकाः॥ आवासदादेशिकाश्च तथैवान्तरदायकाः॥ राष्ट्रे पुराष्ट्राधिकृताः सामन्ताश्चैव चोदिताः॥
॥ अभ्याघाते तु वधेऽपि यथाचौरास्तथैव ते॥ गोचरे यस्य मुखे तत्ते तच्चौराः प्रयत्नतः॥ मृगादाप्यो
न्यथा मोषं पदं यदि न निर्गतम्॥ निर्गते तु पदे यस्मिन्नेन्यत्र निपातयेत्॥ सामन्ता मार्गपालाश्च दि
ग्दापालाश्चैव दापयेत्॥ गृहे वै मुखिते राजा चौरादास्तु दापयेत्॥ आरक्षकाश्चाष्टिकाश्च यदि चो
रो न लभ्यते॥ यदि वा दाप्य कर्त्तव्यं तस्मिन् मोषे तु संशयः॥ मुषितः शयथं शाब्दो मोषवैशुद्धिकारणात्॥
अंचौरे चापि ते मोषं चौरौ वैशुद्धिकारणात्॥ चौरैर्लब्धे लभेयुस्ते दिगुरां प्रतिपादिताः॥ चौरैर्हृतं प्रय
त्नेन सरूपं प्रतिपादयेत्॥ तदेव तु मूलं स्याद्दण्डदाय्यश्च तत्समम्॥ काष्ठकाण्डान्तरादीनामृतमया
नान्तथैव चावेणुवैणावभाषणानां वेडस्वाय्वस्थिचर्मणाम्॥ शाकहरितमूलानां हरणो फलपुष्पयोः
॥ गोरसेक्षुविकारणां तथा लवणतैलयोः॥ पक्वानानाकृतान्नानां मद्यानामभिष्यस्य च॥ सर्वेषाम

॥ नीति ॥

॥ ३३ ॥

ल्यमूल्यानां मूल्यान्पञ्चगुणोदयः ॥ तुलाधरि ममेयांनांगणिमानाञ्च सर्वतः ॥ रुभामुत्कृष्टमूल्यानां
मूल्याद्दशगुणोदयः ॥ धान्यं दशान्यः कुस्मेभ्यो हरतो व्यधिकं वधः ॥ मूरेभ्येकादशगुणोदरादप्योबुवी
ननु ॥ सुवर्णरजतादी मुनमानाञ्च वाससाम् ॥ रत्नानां चैव मुख्यानां शतादभ्यधिकं वधः ॥ पुरुषं हरतः
पात्नोदरादमुनमसाहसः ॥ सर्वस्वं स्त्री तु हरतो हन्यात्तु हरतो वधः ॥ महापशुस्तेन यतो दरादमुनमसा
हसः ॥ मध्यमो मध्यमपशुं पूर्वशुद्धपशुं हरत् ॥ चतुर्विंशतिवरः पूर्वः परं षण्णावति भवितु ॥ शतानि पं
ञ्चतवरो मध्यमौ द्विशतावरः ॥ सहस्रं तृतीयो जयः परः पञ्चशतावरः ॥ विविधः साहसैश्च दराः प्रा
क्तः स्वयं भुवा ॥ पथमे गुप्तिभेदानामं गुल्याङ्गुष्ठयोर्वधः ॥ द्वितीये चैव तदेष्टं दराः पूर्वस्वसाहसं ॥
गोषु बाह्यानां संस्था सुभृगायाश्छेदनं भवेत् ॥ दासी तु हरतो नित्यमर्धपादविकर्तुनम् ॥ येन येन वि
शेषेणास्तेनोसेन विचक्षते ॥ तद्देयास्पृश्यं च न व्यनतमनो रनुशासनम् ॥ गरीयसि गरीयां समगरी

॥ रामः ॥

॥ ३३ ॥

मसिवापुनः॥ स्तेनो निपातयेद्दण्डपथपथमेतथा॥ दशस्थानानि दण्डस्य मनुः स्वायं भुवोः खवीत्॥
 त्रिषु वर्गेषु यानि स्युर्बाह्वारक्षतः सदाः॥ उपस्थमुदरं जिह्वाहस्तौ पादौ च पञ्चमौ॥ चक्षुर्त्रिमाचक
 र्गौ च धनं देहस्तथैव च॥ अपराधं परिज्ञाय देशलोचतत्त्वतः॥ सारांशं वेधाचालोक्य दण्डनेता प्रक
 ल्पयेत्॥ नमिचकारणाज्ञा विपुला धनमागमात्॥ इत्थं व्यवसाहसिकस्य तात्मा मनुखवीत्॥
 यावान्निवभ्यस्य वधेतावाध्वस्य मोक्षगो॥ भवत्यधर्मो नृपतेर्धर्मस्तु विनियुतः॥ न जानुवाह
 राह्यात्सर्वपापेषु स्थितम्॥ नन्वेभ्यो नुस्मरन्धर्मं प्राजापत्यमिति स्थितिः॥ ब्राह्मणास्य पराध
 तुचतुष्टयः क्लृप्तिविधीयते॥ पुरुषस्त्यस्य पाने स्तेये ब्राह्मणाहिंसने॥ पुरुषस्त्यस्य भगकार्ये सुरापाने ध्व
 जः स्मृतः॥ स्तेये तु श्वपदं कृत्वा शिखियिजेन कुट्टयेत्॥ शिशिराः पुरुषः कार्ये ललाटे भूषणघातिनः
 ॥ असम्भ्राष्ट्रश्च कर्तव्यस्तन्नो रनुसासनम्॥ राजा स्तेनेन गन्तव्यामुक्तकेशेन धावता॥ आचक्ष

निर्वास्य कारयेद्भूमिमिति धर्मव्यवस्थितः॥ सर्वस्वकाहरे ज्ञातुं चतुर्थं वा वशेषयेत्॥ * ४

॥ नीति ॥

॥ ३४ ॥

गोनमेतेयमेवंकर्मास्मि सधिसां॥ अनेनाभवति तेन स्वकर्मप्रतिपादनात्॥ राजानं तत्कृत्य शोदेन स
त्तज्यं तु स्वकिल्विषं॥ राजाभिर्दृष्टं तदरागं सुकृत्वा पापाणि मानवाः॥ निर्मलाः स्वर्गमायानि सन्तः
सुकृतिनो यथा॥ ममनादविमोक्षादास्तेनोच्येति किल्विषात्॥ असा मना जुत जाज्ञेन स्यात्रो
त्तिकिल्विषम्॥ गुरुत्मा वनाशास्त्राशास्त्रा राजा गुरुत्मानाम्॥ अत्र पृच्छन्नपापानां साक्षा वैवश्वतो
यमः॥ अष्टापद्यनुश्रूयस्ते यमवति किल्विषं॥ द्विरष्टापद्यमेव शपस्य दान्त्रिंशत्क्षत्रियस्य तु॥ व
स्रास्य चतुःषष्टीत्येवं स्थाये भवो वधीत्॥ वृत्रापि च विशेषेण विद्वत्स्वभ्यधिकं भवेत्॥ शरीरश्चा
र्थदराः स्य दराः सुधिविधः स्मृतः॥ पाषावराद्यो यः प्रोक्तः कार्षीपरापरस्तु यः॥ कार्षीपरावराद्य
स्तु चतुःकार्षीपरावरः॥ अवरौष्टपश्चान्यस्तु वरोदादशो नरः॥ कार्षीपराद्योपेपोक्ताः सर्वे ते
षु चतुर्गुणाः॥ स्वमन्येपि विज्ञेयाः प्रोक्षेते पूर्वसाहसाः॥ कार्षीपरादक्षिरास्याञ्च दिशि रूपाः

॥ रामः ॥

॥ ३४ ॥

शरीरदराः शरीरान्तराः

कार्षीपरादिवर्षदराः सर्वस्मान्न ज्ञेयवत्॥ शरीरः सन्निधायादिजीविता न ज्ञेयवत्॥ कार्षीपरादिलुयोऽराः सन्निधायादिवर्षदराः स्मृतः॥ ३

प्रवर्तते॥ परौ विवदः पूर्वस्यां विंशतिस्तु पराः मतः॥ माघो विंशतिभागस्तु ते यकार्षा परास्य तु॥ का
कनीतु चतुर्भागे माघसा च परास्य च॥ पाञ्चनशाः प्रदेशे तु संज्ञया व्यवहारिकी॥ कार्षा परास्य मारा
नुनिवदमिहनेतया॥ कार्षा परागो रिउका जेयाश्च तस्मात्तु धानका॥ तद्वा दशसुवर्णस्य क्षीनारश्चि
त्रकस्य च॥ वार्ता च यीज्वाप्यधरा नीतिराजानुवर्ते न्मतता प्रमत्तः॥ हन्याडपाये त्रिपुरौ गृहीता सुर
चशास्त्रे च निगृह्य पापान्॥ इति नादर्यो जायां चौरपतिषेधं नाम प्रकरणां समाप्ता॥ १८ ॥ ॥ बु
लहापितृहा गोघ्नो मातृहा गुरुहा तथा॥ बालहा भ्रूहा हां चैव तथैव गुरुतल्पगः॥ मर्यादा भेदकः स्त्रीघ्नो
यान्मालोकां हि गच्छति॥ तं लोकां प्राप्नुयात् मिथ्यायः पश्यन् मनृतं वदेत्॥ सत्येन पूर्यसे साक्षी धर्मः सत्येन
वर्द्धते॥ तस्मात्सत्येन वक्तव्यं सर्ववर्षा प्रसाक्षिणा॥ यदा साक्षी न विद्येत विवादे च रतां नृणां॥ तदा दिव्यैः
परीक्षेत शपथैश्च यथैव विधेः॥ सत्यं वाहनं शस्त्राणि गोवीजरजतानि च॥ देवतापितृपादाश्च दत्तानि सु

॥ नीति ॥
॥ ३५ ॥

कृतानि च ॥ महापराधैर्दिव्यानि दापयेत्तमहीपतिः ॥ अल्पेषु च नरः श्रेष्ठः शपथेः शपयेन्नरम् ॥ एते हि
शयथाः प्रोक्ताः ॥ मुकरास्तुल्यमंशये ॥ साहसेष्टभिः शये च विधिर्दिव्यः प्रकीर्तितः ॥ सदिग्देर्धे भियुक्तानो
पुच्छेषु विशेषतः ॥ दिव्यः पञ्चविधो ज्ञयः इत्याह भागवान्मनुः ॥ धौग्निरुदकज्जैर्वा बंधकोषश्च पञ्च
मः ॥ उक्ता न्येतानि दिव्यानि शूषितानां विशोधने ॥ सन्दिग्धेषु भियुक्तानां विशुद्ध्यर्थं महात्मना ॥ वादिनोऽनु
मतेनेता कारयेन्नान्यदुधः ॥ चतुर्हस्तौ तुलायादावुच्येन प्रकीर्तितौ ॥ षड्हस्तस्तु तयोर्दृष्टं प्रमाणं प
रिमाणातः ॥ पादयोरनरं हस्तं भवेदध्यर्द्धमेव च ॥ शिकू द्वयं समामज्यमणेन कटं कटं ॥ तुलयित्वा नरं
पूर्वचिह्नं कुर्याच्छट्स्पतु ॥ तत्रैकापादैर्बपुरुषमन्यत्र तुलयेच्छिलाम् ॥ सुवर्णाकारवतिककुशलाः क
र्मकारकाः ॥ अथ ध्वेषं धनुलानुलानां धारणो विदुः ॥ तुलयित्वा नरं पूर्वचिह्नं पूर्वाच्छट्स्पतु ॥ क
क्षास्थानेन तुल्यमवतार्य ततोऽपघातः ॥ समयेः परिगृज्येन पुनराशोपयेन्नरः ॥ तस्मिन्नेवं कृते सावे

नारदेन पुनः प्रोक्ताः सम्यगरत्नविभिनि ॥ ४४

॥ रामः ॥
॥ ३५ ॥

कक्षस्थाप्यामुनिश्चला॥ कृत्वा धदनुलालेख्या रवादीरेतेते दुकीतथा॥ शिंशपातदभावेनुसालेवाको
रेर्विना॥ चतुरस्त्रेस्त्रिभिः स्थानैर्दृष्टा कर्कटकादिभिः॥ खादिंकारयेन त्रतिर्वगाभुंक्तवर्जितम्॥ एवं वि
धानिकाष्टानि धृतार्थपरिकल्पयेत्॥ सभाराजकुलद्वारे सुरोयतनचतुरे॥ निखेयोनिश्चलपूज्याधूपग
धानुलेपनैः॥ दध्यक्षतद्विडग्धकृताप्यायनमङ्गलैः॥ धर्मरक्षार्थमाहूतैर्ध्वाकपालैरधिष्ठिते॥ रात्राक्रे
येष्विधेस्त्राते आर्द्धवाससिमानवे॥ पूर्वाक्रे सर्वविद्यानां प्रदानामर्थकीर्त्तयेत्॥ शिरोपस्थापनं कृत्वा अभि
योक्तव्यमस्थिते॥ दिव्यप्रदानमुद्दिष्टमन्यत्र नृपसामनात्॥ अस्मिन्नेवं कृते स्त्रानेकक्षासंस्थाप्यनिश्च
लाम्॥ निर्वाने द्विष्टिह्नि शिरआरोपितपत्रके॥ तुलशिरोम्यामुत्सृष्टविदलन्यस्तलक्षणम्॥ धर्म
पर्यायशब्देन धृष्टइत्यभिधीयते॥ ॥ ॐ धर्माय नमः॥ त्वेर्वेत्सि सर्वभूतानां पापानि मुक्तानि च॥
त्वमेव धृष्टजानीषे न विडुष्यानि मानुषाः॥ रुषपायभिश्च स्तोयमानुषमुत्पतेतया॥ तदेनं संशयारु

॥तीती॥

॥३६॥

६-धर्मतस्मानुमर्हति॥ नुलितो यदि वर्द्धत स विभुर्दोहि धर्मतः॥ समो वा होयमानः स्मृतविभुर्दोभवे
त्तरः॥ समेन समतामेति दीयमानः सुदीयते॥ अधोगतिः न शुद्धो न शुद्धो तो गतिस्तथा॥ समोऽपि हि वि
शुद्धः स्यादित्येषा त्रिविधानुला॥ स्वौदित्तुला कल्पः शुद्धिरव्यभिचारिणी॥ अतः दुर्गमवस्थामि
लोहस्य विधिमुत्तमम्॥ द्वात्रिंशदङ्गुल्या ख्यनुमराऽलात्मराऽलान्तरम्॥ सप्तभिर्मराऽतैरेव सराऽला
नाशतदयं॥ चतुर्विंशतमाराऽतसंख्यातत्वा र्थदर्शिभिः॥ कल्पितैर्मराऽतैरेव मुखितस्य शुभेऽपि
॥ सप्ताश्वत्थस्य पात्राणि सूत्रेणावेष्टहस्तयो॥ जलेन मराऽलं कृत्वा आडवासा समाहितः॥ इति तत्र
लोह्याचके मतम्॥ ॥ ॥ ॥ ॐ धर्माय नमः॥ ज्योतिरजश्च रादेहे देहि नामाऽपि पाचकः॥ यद्वा
निविनिवृत्तानां कर्मणा ज्ञप्रवर्त्तकः॥ अभियुक्तानां च मेतेन यथामिथ्येन पाचकः॥ अने धर्मशीले
न सत्यशीलो भविष्यति॥ अभितप्तस्य लोहस्य पञ्चाशत्पलिकं भवेत्॥ हस्ताभ्यां पिराऽमादाय सोऽप

॥सप्त॥

॥३६॥

वासुचिर्नरः॥ स्थित्वेकस्मिंस्ततो न्यानि बुजेत्सप्तपदान्तेनै॥ ततः सुतप्तसन्दर्शैः सुगृहीतमनातुरैः॥ न
शुक्ललोहकोरैश्च तप्तशपथमन्त्रितं॥ महादीप्राशनिस्पर्शविशुत्सम्पातमन्त्रिभम्॥ नवालेत्रचवर्द्धैश्च
लोहकोरैः सुयन्त्रितं॥ वलवद्विद्वेत्त्रित्यदयमेवंविधैर्नरैः॥ नमराडलमतिक्रामेन्नाप्येवां न्यातयेत्पद
म्॥ नचपापयतां प्राप्तायावभूमिप्रकल्पिताम्॥ तीर्त्वा नेन विधानेन नमराडलानि समाहितः॥ अदग्धः
सर्वथा यस्तु स विशुद्धो भवेन्नरः॥ भया न्यातयेत्ते यस्तु दाधेवा योनभाव्यते॥ पुनस्तंहारयेद्यो हं स्थिति
रेत्यापुरातनी॥ आसप्तपदमर्यादानि स्नानो योगिता सह॥ तस्यायाममतिक्रम्य कुर्यात्करनीशिक्ष
णां॥ पूर्वरूपेषु चिह्नेषु लक्षणो लक्षितेषु च॥ यस्य हस्तो जयस्तस्य वियरीति पराजयः॥ अनेन विधिना
कार्यं जयाजयविधिक्रमः॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि तो यस्य विधिमुत्तमं॥ हेमनैवर्जयेद्वाजाय इच्छे
द्विमुत्तमं॥ कूरश्चतुःसप्तशरं नानि कूरनुषद्वयम्॥ मराडमञ्चशरं तोयमेष प्रोक्तो धनुर्विधिः॥ धनुवा

॥ नीति ॥

॥ ३७ ॥

न्योः समक्षेऽनुः कृत्वा तोरणा कम्परम् ॥ तस्याधः पेरयेद्वागानेव वागाविधिः स्मृतः ॥ नातिकूरेणाधनुषा
पेरयेत्सायकत्रयं ॥ मध्यमस्य सरस्यार्थे पुरुषस्तु नवान्वितः ॥ तमेव सशरं गृह्य पुरुषस्तत्तमोऽपरः
॥ तलाहतः समागच्छेद्यथा पाशो न वेगवान् ॥ पञ्चशवेधकानां यस्तेषां मभितो जेवे ॥ तन्नियो ज्येष्ठस्य
र्थे धर्म एव न क्षियते ॥ पत्न्या नीतस्य तस्यार्थं सविशुद्धो भवेन्नरः ॥ अन्यथा न विशुद्धः स्यादेकाहमपि द
र्शयेत् ॥ स्थानादल्पत्रवागच्छेद्यस्मिन् पूर्वनिसेवितान् ॥ स्त्रिय नस्तु न वलान्कार्या न पुमानपि दुर्बलः
॥ भीकृत्वा योषितामृत्यु कृशस्यापि वलक्षयात् ॥ सहसा प्राप्नुयात्सर्वोस्तस्माद्देता न्नमर्जयेत् ॥ तोय
मध्ये मनुष्यस्य गृहीत्वोक्तं सुसंयतः ॥ तावन्तिष्ठेत्तनियतो यावत्प्राप्तः समायकी ॥ अवतीर्य जले वि
हान् स्नातः प्रयतनमानसः ॥ श्रावयेत्तयथान्यायमेभिर्मन्त्रपादैः शुभैः ॥ धर्ममन्त्राः ॥ ॐ धर्मा
य नमः ॥ ॥ यतस्त्वमस्मि भूतानां जलेशमुखशीतल ॥ त्रायस्मे न नरं पापात्पश्यं सितं शुभाशुभ

॥ रामः ॥

॥ ३७ ॥

आदिदेवोसिभूतानां लोकस्याप्यायनमहत् ॥ सत्पान्तविभागस्य तोयाग्नीस्पष्टकृत्तमौ ॥ ततश्चाग्नि
रभूतस्मान्नतस्तोयं विशिष्यते ॥ क्रियते धर्मतत्त्वज्ञो ह्यित्तानां विशोधनम् ॥ तस्मात्सत्येन भगवत्कृ-
तेश्चातुमर्हसि ॥ ततो निमज्जेत्सलिले सर्वान्यक्तान्यदर्शनात् ॥ प्राप्नुसोयकं दृष्ट्वा जलाहतीं य-
उद्दिमान् ॥ परिपत्य नृपङ्कजे तर्वाश्चैव सभासदः ॥ भूतपरस्य वक्ष्यामि विषयविधिमुत्तमम्
॥ यस्मिन्काले यथा प्राप्नोयाद्दशञ्च प्रकल्पितम् ॥ यावमात्रा समुद्दिष्टा संख्या तत्त्वार्थदर्शिभिः ॥
तुल्यित्वा चिषं पूर्वदेयमेतदिमागमे ॥ न पूर्वाङ्गेन मध्याङ्गेन संध्यायां तु धर्मवित् ॥ शरद्दिने वस-
नेषु वर्षासु च न दापयेत् ॥ भग्नञ्च दारितं चैव धूपितस्मि श्रितं तथा ॥ कालकूटमलमुञ्च विषय-
त्तेन वर्जयेत् ॥ शार्ङ्गं हेमवतं शस्तं गन्धवर्गञ्च सान्वितम् ॥ यथोक्तेन विधानेन विप्रान् स्यष्टौ तु मा-
दितः ॥ न बालानुरवृद्धेषु नेव स्वल्पापराधिषु ॥ मान्मनार्त्ततथा व्यङ्गेन च दद्यात्तपस्विषु ॥ विषय

॥ नीति ॥

॥ ३८ ॥

जयवाः सप्तदशोद्यतनुताः ॥ विषयपलवङ्गाभागे विंशतिमसुयः ॥ तमष्टभाग-ननुशोधोद
घाएनघुतः ॥ सोपवासश्चघादेतदेवडासरासंनिधौ ॥ विषये गङ्गापेतः सुखेन यदि जीर्यते ॥ वि
भुवि विनिते ज्ञात्वा राजा सत्कृत्य मोक्षयेत् ॥ विषयया धर्ममन्त्र ॥ ॐ नमो धर्माय ॥ त्वं विषय
सराः पुत्रसत्यधर्मरते स्थितः ॥ शोधयेत नरं यायात्सत्येनास्या मृती भव ॥ इति मन्त्र पठेत्तत्र वि
धिना विषयभक्षणे ॥ अतः परं सुवक्ष्यामि कोशस्य विधिमुत्तमम् ॥ पूर्वाङ्गे सोपवासं स्नानं स्यादध
दस्य च ॥ समूहकस्या - - अवमूढुर्न म्वा - ग्यः स्थितः ॥ मुहूर्ते समतिक्रान्ते निजकानि लेखना कृता
॥ सभागे मन्त्रिणाश्चक्रि - क्वापश्येयधर्मतः ॥ दग्धे तु दराडये ज्ञात्वा सारासारं शीक्ष च ॥ निरुज
त्रिभुवां कृत्वा सभास्तारैर्विशोधितः ॥ समित्पातकपुण्यैश्च राजा सत्कृत्य मोक्षयेत् ॥ धर्माधर्मवा
क्यमन्त्र ॥ ॐ नमो धर्माय ॥ अदित्य चन्द्रावनिलानलौ च द्यौर्भूमिरापो हृदयं यमश्च ॥ अहश्चरा

॥ रामः ॥

॥ ३८ ॥

विश्वेभ्यो च संध्ये धर्मश्च । जानाति नरस्य वृत्तम् ॥ इति मानवे धर्मशास्त्रे नारदप्रोक्ता यां संहितायां
व्यवहारप्रकरणे नाम समाप्तः ॥ ॥ सप्तप्रकरणालिख्यते ॥ ज्ञात्वा संख्या सुवर्णास्य शतनाशे
विंशं स्मृतं ॥ अशीते सुविनाशे तु दद्याच्चैव दुताशनम् ॥ षष्टिनाशे जलन्देये दद्याच्चत्वारिंशं तैष्यदः ॥
त्रिंशदंशौ च नाशौ वा कोशपातं ब्रह्मस्यतिः ॥ पञ्चकैकस्य नाशे तु तप्तमाषमादिशेत् ॥ ततोर्द्ध्वं विना
नाशे तु तप्तमाषमादिशेत् ॥ ततोर्द्ध्वं विनाशे वास्ये शेतुत्रस्य मज्जकम् ॥ ततोर्द्ध्वं विनाशे तु
लोकिकीचक्रिया स्मृताः स्त्रीणामनुनविषयोक्तं न चापि मूलं तथा ॥ धट्को गादिभिस्तासामत
स्तत्त्वं विचारयेत् ॥ न कश्चिदभियोक्ता रन्दिष्येषु विनियोजयेत् ॥ अभिशक्ता यदा तव्यं दिव्यं दिव्यमि
ति स्मृतः ॥ ॥ अतः परं तप्तमाषप्रकरणमुच्यते ॥ सौवर्णा राजतेताम्रआयसे मृत्तये पिबा ॥ ग
व्यं घृतमुपादाय तदग्नौ तापयेच्छुचिः ॥ भूमदीवितरङ्गाद्यं मानसं स्याति भीषणम् ॥ घृतज्वालेन म

॥ नीति ॥

॥ ३६ ॥

त्रेणामकृतदभिमन्त्रयेत् ॥ ॥ धूमन्त्रराजपरये ॥ ॐ नमो धर्माय ॥ परं पविशं मम मृतं घृतं त्वं
यत्तु कर्मसु ॥ सौवर्णा राजतीनामामायसीम्वासुशोभिताम् ॥ सलिलैरसकंदौ तां प्रक्षिपेत्तत्र मुदि
काम् ॥ उपोषितस्नानमात्रमादवाप्तसमाप्तम् ॥ ग्राह्ये मुदिकानानुघृतमध्यगतां तथा ॥ आय
सङ्कारयेत्प्रात्रनामवायोऽशङ्कुलम् ॥ चतुरंगुलाननुमन्मया घापिमराडतं ॥ पूरयेत्तत्तै
लाभ्यां पलैर्विशतिभिस्तुतत् ॥ मुतत्रै निक्षिपेत्तत्र सुवर्णस्य तुषमायकम् ॥ अङ्गुष्ठद्वयलियोगेन उ
दरत्तप्रमायकम् ॥ कराग्रप्रनेद्यस्तु विस्फोटश्च न जायते ॥ भुद्धो भवति धर्मरापिता महवचो य
था ॥ प्रदेशिनि न तश्चास्य परीक्षेयुः परीक्षकाः ॥ यदि विस्फोटिकानस्य भुद्धो गविन्यभुच्चिरिति पि
ता महं ॥ ॥ इति तत्र मायप्रकरणां समाप्तम् ॥ ॥ इदमल्पधियान्तराण्डविज्ञेयददेशि
तं ॥ नारदीयं यदस्तीह न्यायशास्त्रं महार्थवत् ॥ तस्येयं लिख्यते दीकास्पष्टेनैपालभाषया ॥ इमां वि

॥ रामः ॥

॥ ३६ ॥

॥ नीति ॥

॥ ४० ॥

ज्ञेयभूयायाश्चरन्नुन्मायवर्त्मना ॥

मात्रम् ॥

॥ शुभम् ॥

॥ ४१ ॥

॥

॥

॥

॥ इति मानवे न्यायशास्त्रे नारदप्रोक्तायां न्यायधर्मः पदानि स

॥ रामः ॥

॥ ४० ॥

0

Cms.

5

10

15

20

25

30

10

5

0

Cms.

5

10

15

20

25

30